

ESG w pigułce – prawne wyzwania zrównoważonego rozwoju

Weronika Nalbert
dr Anna Kulińska
Filip Rak
dr Adrianna Ogonowska
Małgorzata Piekarska
Karol Maćkowiak
dr Monika A. Górską, LL.M
Lena Marcinoska-Boulangé

Ewa Winiarz
dr hab. Marcin Wujczyk
Anna Prigan
dr Radosław Wiśniewski
Rafał Pytko
Aleksandra Drożdż
Joanna Krakowiak
Marcin Rytel

Spis treści

3 Wstęp

Weronika Nalbert

5 Słowniczek pojęć

8 Rozmiar przedsiębiorstwa a ESG: Kogo dotyczy sprawozdawczość w zakresie zrównoważonego rozwoju?

dr Anna Kulińska

15 Raportowanie nt. zrównoważonego rozwoju a odpowiedzialność karna i inne ryzyka

Filip Rak

20 ESG a prawo ochrony środowiska

dr Adrianna Ogonowska, Małgorzata Piekarska, Karol Maćkowiak

24 ESG a prawo ochrony konkurencji i konsumentów

Weronika Nalbert

27 ESG a „zielone” znaki towarowe

dr Monika A. Górską, LL.M, Lena Marcinoska-Boulangé

32 ESG a bankowość i finansowanie

Ewa Winiarz

35 ESG a prawo pracy

dr hab. Marcin Wujczyk

38 ESG a zamówienia publiczne

Anna Prigan

42 ESG a sektor budownictwa

dr Radosław Wiśniewski

45 ESG a prawo energetyczne

Rafał Pytko

48 ESG i M&A: czy już widać związek?

Aleksandra Drożdż

51 ESG a life sciences – firmy spożywcze i farmaceutyczne na celowniku regulatorów

Joanna Krakowiak, Marcin Rytel

Wstęp

W przeszłości przedsiębiorstwa mogły dobrowolnie zdecydować, czy uwzględnić w swojej działalności aspekty ESG. Obecnie jednak podmioty, które zaniedbują te kwestie, mogą narazić się nie tylko na skutki prawne i odpowiedzialność, ale także na inne negatywne konsekwencje, w szczególności na utratę konkurencyjności, wykluczenie z łańcucha dostaw, utratę reputacji i wiarygodności czy trudności w pozyskaniu pracowników.

Weronika Nalbert
adwokat, ochrona konkurencji
i konsumentów

Obszar ESG i zrównoważonego rozwoju to dla wielu podmiotów nowa dziedzina. Aby ułatwić przedsiębiorcom poruszanie się w gąszczu regulacji, zebraliśmy główne kwestie z poszczególnych dziedzin prawa, które mogą generować ryzyka w obszarze ESG i zrównoważonego rozwoju. Przedstawiamy także pokrótce sposoby, które pomogą ograniczyć te ryzyka.

ESG – dlaczego trzeba?

5 stycznia 2023 r. weszła w życie dyrektywa CSRD, która rozszerza obowiązki raportowania w obszarze zrównoważonego rozwoju na dodatkowe podmioty, tj. wszystkie duże spółki (publiczne i niepubliczne) oraz małe i średnie spółki giełdowe. Według szacunków Komisji Europejskiej obowiązek raportowania w zakresie zrównoważonego rozwoju będzie dotyczył około 50 tys. firm w całej Unii Europejskiej (dotychczas było to niespełna 12 tys. przedsiębiorstw). Do 6 lipca 2024 r. dyrektywa powinna zostać transponowana do polskiego porządku prawnego. Za implementację CSRD odpowiada Ministerstwo Finansów, które przygotowało projekt odpowiedniej ustawy.

Nowa grupa przedsiębiorców zostanie objęta obowiązkiem raportowania już od 1 stycznia 2025 r. (raport w 2026 r.). O tym, kogo dotyczy sprawozdawczość w zakresie zrównoważonego rozwoju, piszemy szczegółowo w rozdziale 1.

Nie dotyczy mnie obowiązków raportowania. Czy muszę się przejmować ESG?

Tak – nawet podmioty, które nie będą objęte obowiązkiem raportowania, powinny podejmować działania w obszarze ESG: zbierać odpowiednie dane, mierzyć emisje, ustanowić cele redukcji emisji, weryfikować przestrzeganie praw człowieka w swoim łańcuchu dostaw czy zapewnić zgodność działalności z obowiązującymi regulacjami. Jest to o tyle istotne, że kontrahenci takich podmiotów, którzy będą mieli obowiązek raportowania nt. zrównoważonego rozwoju, będą raportowali nie tylko informacje dotyczące swojej działalności, ale także określone dane dotyczące swojego łańcucha wartości (tj. m.in.

w zakresie wytwórców, dostawców, podwykonawców czy użytkowników), jeśli dane te są niezbędne do zrozumienia wpływu, ryzyk i szans, jakie wiążą się z działalnością podmiotu raportującego oraz umożliwiają uzyskanie odpowiedniej jakości przekazywanych informacji.

Odpowiednie działania umożliwią kontynuację i nawiązanie współpracy z kontrahentami objętymi obowiązkiem raportowania i zapobiegną **wykluczeniu z łańcucha dostaw**.

Istotnym ryzykiem jest także **utrudniony dostęp do finansowania** lub **droższe finansowanie**, a także **odpływ inwestorów**, m.in. ze względu na określone wymogi prawne w zakresie zrównoważonego rozwoju, którym podlegają inwestorzy i podmioty udzielające finansowania.

Pomijanie aspektów ESG w dalszej perspektywie może także doprowadzić do **pozwów przeciwko spółce**, nie wspominając już o istotnym **ryzyku wizerunkowym**. Nie można także wykluczyć pociągnięcia do **odpowiedzialności osób z kadry zarządzającej** za brak realizacji określonych obowiązków z obszaru ESG – należy bowiem pamiętać, że ESG to nie tylko raportowanie, ale także szereg innych obowiązków z zakresu środowiskowego, społecznego, pracowniczego i ładu korporacyjnego.

ESG – dlaczego warto?

Krótko mówiąc – aby stać się bardziej przejrzystym, atrakcyjnym dla kontrahentów i konsumentów oraz przyjaznym dla środowiska i społeczeństwa. Firmy budujące strategię wokół obszarów ESG dążą do tego, aby ich działalność – obok czysto finansowych zysków – generowała także wartość dla klientów, pracowników, społeczeństwa i całej planety.

Inwestycja w ESG, choć nierzadko wymaga znacznych nakładów, niewątpliwie przekłada się na **długoterminowy wzrost wartości przedsiębiorstw**.

Podsumowując, korzyści z prowadzenia działalności w zgodzie z zasadami zrównoważonego rozwoju są następujące:

- ESG daje dostęp do finansowania na lepszych warunkach,
- ESG przyciąga inwestorów i może korzystnie wpływać na wycenę spółki oraz na jej wyniki finansowe (premia za mniejsze ryzyko),
- ESG może być elementem przewagi konkurencyjnej przedsiębiorstwa,
- przedsiębiorca prowadzący działalność w zgodzie z aspektami ESG jest postrzegany jako bardziej atrakcyjny pracodawca.

Słowniczek pojęć

Obszar ESG jest pełen skrótów, które nieraz mogą być enigmatyczne, dlatego opracowaliśmy słowniczek najczęściej stosowanych pojęć. Część z nich pojawia się w niniejszej publikacji, dlatego zachęcamy do zapoznania się z nim w pierwszej kolejności.

Agenda 2030	Rezolucja przyjęta w 2015 r. przez wszystkie państwa członkowskie na forum Zgromadzenia Ogólnego ONZ. Wyznaczając kierunki globalnego rozwoju, rezolucja ustanowiła 17 celów zrównoważonego rozwoju (patrz niżej). Pełna nazwa dokumentu to <i>Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development</i> .
Cele zrównoważonego rozwoju	17 celów (ang. <i>Sustainable Development Goals</i> – SDG) przewidzianych w Agendzie ONZ wraz z powiązanymi z nimi 169 zadaniami, które dotyczą trzech płaszczyzn: środowiskowej, społecznej i gospodarczej, oraz które mają być osiągnięte przez wszystkie strony – rządy państw, organizacje międzynarodowe, organizacje pozarządowe, sektor nauki i biznesu oraz obywateli.
CSDDD / CS3D	<i>Corporate Sustainability Due Diligence Directive</i> projekt dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady w sprawie należytej staranności przedsiębiorstw w zakresie zrównoważonego rozwoju oraz zmieniającej dyrektywę (UE) 2019/1937.
CSRD	<i>Corporate Sustainability Reporting Directive</i> dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2022/2464 z dnia 14 grudnia 2022 r. w sprawie zmiany rozporządzenia (UE) nr 537/2014, dyrektywy 2004/109/WE, dyrektywy 2006/43/WE oraz dyrektywy 2013/34/UE w odniesieniu do sprawozdawczości przedsiębiorstw w zakresie zrównoważonego rozwoju. Dyrektywa poszerza krąg podmiotów zobowiązanych do raportowania nt. zrównoważonego rozwoju.
DEI / D&I	<i>Diversity, equity, inclusion</i> różnorodność, równość, inkluzywność. Strategia respektowania indywidualnych cech pracowników przy jednoczesnym włączaniu ich w strukturę firmy w jak najbardziej korzystny dla obu stron sposób.
EFRAG	<i>European Financial Reporting Advisory Group</i> Europejska Grupa Doradcza ds. Sprawozdawczości Finansowej, która na mocy CSRD pełni i pełniła funkcję doradczą przy opracowaniu ESRS przez Komisję Europejską.
ESG	<i>Environmental, Social, Governance</i> kryteria środowiskowe, społeczne i ładu korporacyjnego, w oparciu o które tworzone są pozafinansowe oceny przedsiębiorstw, państw i innych podmiotów. To jednocześnie trzy główne obszary działania, w ramach których podmioty powinny kierować się zasadami zrównoważonego rozwoju i działać z poszanowaniem szeroko rozumianego interesu interesariuszy.

ESRS	<p><i>European Sustainability Reporting Standards</i></p> <p>Europejskie Standardy Raportowania Zrównoważonego Rozwoju to jednolite standardy raportowania nt. zrównoważonego rozwoju. Obowiązek ich stosowania wynika z CSRD.</p>
Gap analysis	<p>Analiza luk</p> <p>porównywanie stanu obecnego ze stanem pożądanym dla danego przedsiębiorstwa (m.in. na potrzeby raportowania) oraz tworzenie rozwiązań pozwalających osiągnąć ten pożądaný stan.</p>
GHG	<p><i>Greenhouse gases</i></p> <p>gazy cieplarniane, czyli gazy obecne w atmosferze przyczyniające się do powstania efektu cieplarnianego.</p>
GHG Protocol	<p><i>Greenhouse Gas Protocol</i></p> <p>globalny standard służący do pomiaru i zarządzania emisjami gazów cieplarnianych, skierowany zarówno do podmiotów prywatnych, jak i publicznych. To także zestaw narzędzi mających pomóc firmom w mierzeniu emisji gazów cieplarnianych oraz ocenie efektów projektów dążących do łagodzenia zmian klimatu.</p>
GOZ	<p>Gospodarka obiegu zamkniętego (<i>circular economy</i>),</p> <p>gospodarka cyrkularna, czyli koncepcja zakładająca minimalizację wpływu na środowisko tworzonych produktów poprzez taki wybór składników i projektowanie, który umożliwi powtórne ich wykorzystanie. Przeciwieństwem jest gospodarka liniowa.</p>
Green Claims Directive	<p>Projekt dyrektywy w sprawie oświadczeń środowiskowych, opublikowany przez Radę Unii Europejskiej 22 marca 2023 r. Wprowadzane regulacje mają przeciwdziałać zjawisku greenwashingu.</p>
Greenwashing	<p>Praktyka polegająca na stosowaniu nierzetelnych oświadczeń środowiskowych w celu wywołania u konsumentów błędnego wrażenia „ekologiczności” danego produktu lub usługi celem zwiększenia ich atrakcyjności rynkowej. W wolnym tłumaczeniu tzw. „ekościema”.</p>
Interesariusze	<p>Inaczej: zainteresowane strony.</p> <p>Podmioty, które mogą wpływać na przedsiębiorstwo lub same pozostawać pod jego wpływem. Interesariuszami mogą być np.: klienci, konsumenci, pracownicy, dostawcy, instytucje kredytowe, władza publiczna, organizacje pozarządowe lub określone społeczności.</p>
Łańcuch dostaw	<p>Pełny zakres działań lub procesów prowadzonych przez podmioty znajdujące się na wyższym szczeblu w stosunku do jednostki dostarczającej produkty lub świadczącej usługi.</p>
Łańcuch wartości	<p>Pełen zakres działań, zasobów i relacji związanych z modelem biznesowym jednostki oraz środowiskiem zewnętrznym, w którym jednostka prowadzi działalność.</p>
Neutralność klimatyczna	<p>Stan równowagi pomiędzy gazami cieplarnianymi emitowanymi do atmosfery, a ich wchłanianiem przez ekosystemy.</p>

NFRD	<p><i>Non-Financial Reporting Directive</i></p> <p>dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2014/95/UE z dnia 22 października 2014 r. zmieniająca dyrektywę 2013/34/UE w odniesieniu do ujawniania informacji niefinansowych i informacji dotyczących różnorodności przez niektóre duże jednostki oraz grupy. Wprowadziła obowiązek raportowania niefinansowego dla spółek publicznych i podmiotów finansowych zatrudniających ponad 500 pracowników.</p>
OZE	Odnawialne źródła energii.
Podwójna istotność (double materiality)	Podstawowa zasada, na której opiera się raportowanie nt. zrównoważonego rozwoju w oparciu o ESRS. Podwójna istotność ma dwa wymiary: istotność wpływu i istotność finansowa. Kwestia związana ze zrównoważonym rozwojem spełnia kryterium podwójnej istotności, jeżeli jest istotna z perspektywy wpływu, perspektywy finansowej lub obu.
Raportowanie nt. zrównoważonego rozwoju (niefinansowe)	Zwane także raportowaniem ESG – to przekazywanie (obok informacji finansowych) informacji wymaganych przez CSRD w oparciu o ESRS ujawniających działalność i wyniki przedsiębiorstwa w obszarze kwestii środowiskowych, społecznych (pracowniczych) oraz ładu korporacyjnego.
SDG	<p><i>Sustainable Development Goals</i></p> <p>patrz: cele zrównoważonego rozwoju.</p>
SFDR	<p><i>Sustainable Finance Disclosure Regulation</i></p> <p>rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2019/2088 z dnia 27 listopada 2019 r. w sprawie ujawniania informacji związanych ze zrównoważonym rozwojem w sektorze usług finansowych. Zapewnia przejrzystość w zakresie analizowania ryzyk związanych ze zrównoważonym rozwojem, które związane są z działaniem sektora usług finansowych.</p>
Ślad węglowy	Całkowita suma emisji gazów cieplarnianych wyprodukowanych bezpośrednio lub pośrednio przez daną osobę, organizację, wydarzenie lub produkt.
Taksonomia	Potoczna nazwa rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2020/852 z dnia 18 czerwca 2020 r. w sprawie ustanowienia ram ułatwiających zrównoważone inwestycje.
Zrównoważony rozwój	Rozwój, dzięki któremu potrzeby obecnego pokolenia mogą być zaspokojone bez umniejszania szans przyszłych pokoleń na ich zaspokojenie.

Rozmiar przedsiębiorstwa a ESG: Kogo dotyczy sprawozdawczość w zakresie zrównoważonego rozwoju?

Przybliżając temat sprawozdawczości w zakresie zrównoważonego rozwoju, należy najpierw sięgnąć do przepisów polskiej ustawy o rachunkowości, implementującej europejską dyrektywę 2013/34/UE. Dyrektywa ta, dzieląc przedsiębiorstwa na mikro, małe, średnie, duże i jednostki interesu publicznego, zmieniła krąg podmiotów objętych obowiązkiem raportowania informacji niefinansowych pozwalających ocenić sytuację, działalność i zamierzenia przedsiębiorstwa.

dr Anna Kulińska
pomoc publiczna, podatki

Obowiązek raportowania niefinansowego objął od 1 stycznia 2017 r. największe jednostki interesu publicznego (zatrudniające ponad 500 pracowników) w związku z implementacją dyrektywy NFRD. Akt ten zmienił dobrowolne podejście do raportowania niefinansowego i wprowadził minimalne wymogi prawne odnośnie do zakresu informacji podawanych do publicznej wiadomości. Wprowadzony obowiązek raportowania miał jednak ograniczony zakres i dotyczył tylko wąskiej grupy podmiotów.

W rezultacie dyrektywa NFRD, z uwagi na swój ograniczony zakres, została w kolejnym kroku uzupełniona i zastąpiona dyrektywą CSRD. Nowe przepisy na rzecz raportowania na temat zrównoważonego rozwoju wprowadzają istotne zmiany do zakresu raportowanych informacji, zasad raportowania, jak i kręgu podmiotów objętych obowiązkiem sprawozdawczym.

Celem przywołanego aktu jest zharmonizowanie standardów raportowania w taki sposób, by większa grupa przedsiębiorstw raportowała porównywalne i wiarygodne informacje. To jednak nie koniec korzyści. Zgodnie z założeniami dyrektywa CSRD ma przyczynić się do:

- **zwiększonej transparentności:** przedsiębiorstwa, raportując informacje dotyczące wpływu swojej działalności na kwestie zrównoważonego rozwoju, zwiększają swoją przejrzystość, co pozwoli zainteresowanym stronom lepiej zrozumieć ich działania,
- **porównywalności danych:** dyrektywa CSRD harmonizuje standardy raportowania zrównoważonego rozwoju, co ma pozwolić na lepsze porównywanie danych raportowanych przez różne podmioty,
- **wspierania decyzji inwestycyjnych:** raportowanie tych informacji ma pozwolić inwestorom na dokonywanie bardziej świadomych wyborów,
- **lepszego zarządzania ryzykiem:** przedsiębiorstwa będą musiały identyfikować i raportować ryzyka związane z kwestiami zrównoważonego rozwoju,
- **wspierania realizacji celów zrównoważonego rozwoju:** raportowanie zwiększy świadomość firm w zakresie ich wpływu na środowisko i społeczeństwo.

Krąg podmiotów zobowiązanych do raportowania

Obowiązek raportowania niefinansowego wynikający z polskiej ustawy o rachunkowości aktualnie dotyczy wąskiej grupy podmiotów. Zgodnie z art. 49b ust. 1 tej ustawy dotyczy tylko największych spółek będących tzw. jednostkami zainteresowania publicznego (banki, ubezpieczyciele oraz spółki notowane na rynku giełdowym), które zatrudniają powyżej 500 pracowników i spełniają jeden z dwóch warunków finansowych:

- 85 mln zł sumy aktywów bilansu na koniec roku obrotowego lub
- 170 mln zł przychodów netto ze sprzedaży towarów i produktów za rok obrotowy.

Duże przedsiębiorstwa oraz wszystkie przedsiębiorstwa notowane na rynkach regulowanych (z wyłączeniem notowanych mikroprzedsiębiorstw) odpowiadają również za ocenę informacji dotyczących ich jednostek zależnych (jeśli jednostka dominująca składa sprawozdanie za całą grupę).

Co istotne, przedsiębiorstwa zobowiązane do raportowania na mocy obowiązującej ustawy o rachunkowości w 2025 r. będą ujawniały informacje na temat zrównoważonego rozwoju za rok 2024 już zgodnie z dyrektywą CSRD, a zatem w oparciu o jednolite standardy raportowania, tj. ESRS.

Od kiedy muszą raportować inne podmioty?

Z każdym kolejnym rokiem obowiązek sprawozdawczy wynikający z dyrektywy CSRD będzie poszerzał się, by ostatecznie obejmować również mniejsze przedsiębiorstwa (zarówno publiczne, jak i prywatne), co nastąpi w trzech etapach:

I etap (za rok 2024): przedsiębiorstwa, które były już objęte obowiązkiem raportowania na gruncie NFRD, czyli te, które są:

- dużymi jednostkami interesu publicznego przekraczającymi na dzień bilansowy kryterium średniej liczby 500 zatrudnionych w roku obrotowym oraz jeden z dwóch progów finansowych: sumy bilansowej na poziomie 20 mln euro albo przychodów netto ze sprzedaży 40 mln euro,
- jednostkami interesu publicznego będącymi jednostkami dominującymi dużej grupy zdefiniowanymi w art. 2 pkt 1 dyrektywy 2013/34/UE¹, przekraczającymi na dzień bilansowy, w ujęciu skonsolidowanym, kryterium średniej liczby 500 zatrudnionych w roku obrotowym oraz jeden z dwóch ww. progów finansowych.

1 Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2013/34/UE z dnia 26 czerwca 2013 r. w sprawie rocznych sprawozdań finansowych, skonsolidowanych sprawozdań finansowych i powiązanych sprawozdań niektórych rodzajów jednostek, zmieniająca dyrektywę Parlamentu Europejskiego i Rady 2006/43/WE oraz uchylająca dyrektywy Rady 78/660/EWG i 83/349/EWG Tekst mający znaczenie dla EOG (Dz. Urz. L 182 z 29.6.2013, s. 19–76).

II etap (za rok 2025) obowiązkiem raportowania zostaną objęte:

- duże jednostki (inne niż te, które mają obowiązek raportowania już od 2024 r.), które na dzień bilansowy przekraczają co najmniej dwa z trzech następujących kryteriów:
 - ♦ suma bilansowa: 25 mln euro,
 - ♦ przychody netto ze sprzedaży: 50 mln euro,
 - ♦ średnia liczba zatrudnionych w roku obrotowym: 250,
- jednostki dominujące dużej grupy obejmujące jednostki dominujące i zależne, które mają być objęte konsolidacją i które – w ujęciu skonsolidowanym – na dzień bilansowy jednostki dominującej przekraczają limity w przypadku co najmniej dwóch z trzech następujących kryteriów bez wyłączeń konsolidacyjnych:
 - ♦ suma bilansowa: 25 mln euro,
 - ♦ przychody netto ze sprzedaży: 50 mln euro,
 - ♦ średnia liczba zatrudnionych w roku obrotowym: 250.

III etap (za rok 2026) do przygotowania sprawozdawczości w obszarze zrównoważonego rozwoju będą zobowiązane:

- małe i średnie przedsiębiorstwa, które są jednostkami interesu publicznego (podmiotami notowanymi na giełdzie), jeżeli nie przekraczają dwóch z trzech progów, o których mowa wyżej za rok 2025, a jednocześnie przekraczają dwa z trzech następujących kryteriów:
 - ♦ suma bilansowa: 450 tys. euro,
 - ♦ przychody netto ze sprzedaży: 900 tys. euro,
 - ♦ średnia liczba zatrudnionych w roku obrotowym: 10,
- małe i niezłożone instytucje kredytowe, będące dużymi przedsiębiorstwami lub małymi albo średnimi jednostkami interesu publicznego,
- wewnętrzne zakłady ubezpieczeń i wewnętrzne zakłady reasekuracji pod warunkiem, że są dużymi przedsiębiorstwami bądź średnimi lub małymi notowanymi na giełdzie, spełniającymi wyżej wskazane kryteria.

Wpływ CSRD na podmioty spoza UE

Przepisy CSRD pośrednio obejmą także podmioty spoza UE, jeśli są podmiotem ostatecznie dominującym grupy. Spółki te będą miały pośredni obowiązek sporządzenia sprawozdawczości nt. zrównoważonego rozwoju za lata rozpoczynające się od 1 stycznia 2028 r. (raport w 2029 r.) na poziomie grupowym, jeśli podmioty te:

- mają w UE dużą jednostkę zależną lub małą/średnią jednostkę zależną będącą jednostką interesu publicznego lub oddział, który w poprzednim roku obrotowym uzyskał obrót netto przekraczający 40 mln euro oraz
- na poziomie grupy lub indywidualnym uzyskają w UE obrót przekraczający 150 mln euro za każdy z ostatnich dwóch kolejnych lat obrotowych.

CSRD nakłada bowiem specyficzny obowiązek na unijne jednostki zależne takich podmiotów podlegające obowiązkowi raportowania wynikającym z CSRD. Muszą one publikować sprawozdawczość nt. zrównoważonego rozwoju sporządzoną przez spółkę dominującą najwyższego szczebla z kraju trzeciego. Jeśli unijne jednostki zależne nie otrzymają takiej sprawozdawczości od spółki dominującej, będą musiały same sporządzić i opublikować te informacje w zakresie, w jakim je posiadają lub pozyskały, wraz z oświadczeniem, że spółka dominująca najwyższego szczebla z kraju trzeciego nie przekazała stosownej sprawozdawczości. Podobne wymogi CSRD nakłada także na duże oddziały utworzone przez jednostki z kraju trzeciego.

Sprawozdanie nt. zrównoważonego rozwoju powinno zostać sporządzone na poziomie grupowym przez podmioty spoza UE zgodnie ze standardami sprawozdawczości dla jednostek z państw trzecich, które mają zostać przyjęte przez Komisję Europejską lub – na zasadzie odstępstwa – zgodnie z ESRS lub standardami, które zostaną uznane za równoważne.

Wyłączenie z obowiązku raportowania

Dyrektywa CSRD nie będzie obejmowała mikroprzedsiębiorców, tj. podmiotów, które na dzień bilansowy nie przekraczają limitów w przypadku co najmniej dwóch z trzech następujących kryteriów:

- suma bilansowa: 450 000 euro,
- przychody netto ze sprzedaży: 900 000 euro,
- średnia liczba zatrudnionych w roku obrotowym: 10.

Raportowanie pozostanie dobrowolne dla małych i średnich przedsiębiorstw, których papiery wartościowe nie są notowane na giełdzie.

Z prawa do zwolnienia z raportowania ESG będą mogły skorzystać podmioty wchodzące w skład grup kapitałowych.

Jednostki zależne, które są objęte docelowo dyrektywą CSRD i raportowaniem zgodnie z ESRS, będą mogły skorzystać ze zwolnienia z raportowania ESG, jeśli zostaną objęte skonsolidowanym raportem swojej spółki dominującej (czyli spółki nadrzędnej na wyższym szczeblu), pod warunkiem spełnienia określonych wymogów przewidzianych w CSRD.

Obszary raportowania

Raportowanie na temat zrównoważonego rozwoju wymaga od zobowiązanych przedsiębiorstw, by uwzględniły w odrębnej sekcji sprawozdania z działalności informacje niezbędne do tego, by zrozumieć wpływ firmy na kwestie

zrównoważonego rozwoju, np. w zakresie stosowania rozwiązań mających na celu ochronę środowiska w przedsiębiorstwie, kwestii społecznych czy zasad zatrudnienia oraz ich wpływu na rozwój, wyniki i pozycję przedsiębiorstwa. Informacje te mają być przedstawiane zgodnie z jednolitymi standardami ESRS i wpisywać się w następujące trzy obszary:

Środowisko (Environmental):

- Emisje gazów cieplarnianych: informacje dotyczące emisji CO₂, metanu i innych gazów cieplarnianych.
- Zarządzanie zasobami naturalnymi: raportowanie o zużyciu wody, energii, surowców i odpadach.
- Bioróżnorodność: ocena wpływu na różnorodność biologiczną i ekosystemy.
- Zmiany klimatyczne: działania podejmowane w kontekście adaptacji i ograniczenia zmian klimatycznych.

Społeczność (Social):

- Zatrudnienie i prawa pracownicze: informacje o zatrudnieniu, różnorodności, bezpieczeństwie i zdrowiu pracowników.
- Zaangażowanie społeczności lokalnych: współpraca z lokalnymi społecznościami i inicjatywy społeczne.
- Zdrowie i bezpieczeństwo: działania mające na celu zapewnienie bezpiecznych warunków pracy.
- Prawa człowieka: ocena przestrzegania praw człowieka w łańcuchu dostaw.

Zarządzanie (Governance):

- Struktura zarządzania: informacje o zarządzie, komitetach, wynagrodzeniach i strukturze korporacyjnej.
- Etyka i zasady działania: polityki antykorupcyjne, etyczne standardy i zgodność z przepisami.
- Ryzyko i zarządzanie ryzykiem: ocena ryzyka związanego z działalnością firmy.
- Współpraca z akcjonariuszami: informacje o dialogu z inwestorami i udziale akcjonariuszy.

Pamiętając o założeniach sprawozdawczości ESG zakładających zintegrowanie tych trzech obszarów w strategię biznesową, jednostki powinny określić konkretne wskaźniki związane z ESG oraz cele, które chcą osiągnąć. Ma to pozwolić na monitorowanie postępów i skuteczność podjętych działań. Przy czym zakres swobody w doborze wskaźników jest jednak ograniczony. Dyrektywa CSRD, wraz z ESRS, wprowadza fundamentalne standardy sprawozdawczości, którymi są:

- jakość prezentowanych informacji – informacje podlegające raportowaniu mają być istotne, przedstawione w sposób wierny, a także porównywalne, weryfikowalne i zrozumiałe,

- podwójna istotność – standardy powinny obejmować wszystkie informacje, które mają znaczenie dla użytkowników tych informacji,
- łańcuch wartości i granice raportowania – należy przedstawić istotne, rzeczywiste bądź tylko potencjalnie niekorzystne skutki, ryzyka i możliwości związane z łańcuchem wartości przedsiębiorstwa, w tym z jego produktami i usługami, relacjami biznesowymi i łańcuchem dostaw,
- odpowiedni horyzont czasowy, tj. należy przedstawić informacje dotyczące przeszłości i przyszłości,
- wymóg przestrzegania należytej staranności – informacje powinny dotyczyć identyfikowania, monitorowania, łagodzenia, niwelowania lub likwidowania najważniejszych rzeczywistych i potencjalnych niekorzystnych skutków związanych z działalnością przedsiębiorstwa (czyli tego, jak zapobiegać niekorzystnym skutkom i jak sobie z nimi radzić).

Jak już zostało to zasygnalizowane powyżej, informacje uwzględniane w raportach muszą być zgodnie z Europejskimi Standardami Raportowania Zrównoważonego Rozwoju (ESRS). Jest to zestaw standardów opracowanych w celu ujednolicenia raportowania informacji związanych z zrównoważonym rozwojem przez przedsiębiorstwa. ESRS zostaną zastosowane przez pierwszą grupę jednostek (największe jednostki zainteresowania publicznego obecnie raportujące informacje niefinansowe) już do sprawozdawczości zrównoważonego rozwoju za 2024 r.

ESRS obejmują 12 uniwersalnych standardów, które można podzielić na dwie kategorie:

- standardy przekrojowe: dwa standardy, które mają zastosowanie do wszystkich obszarów ESG,
- standardy tematyczne: dziesięć standardów, które koncentrują się na konkretnych kwestiach, takich jak środowisko, społeczeństwo i zarządzanie.

Ocena raportowania w zakresie zrównoważonego rozwoju

Raportowanie ESG ma umożliwić ocenę czy przedsiębiorstwa prowadzą swoją działalność w sposób zrównoważony. W praktyce może to oznaczać istotne wsparcie takich przedsiębiorstw, które będą promować pozytywne wzorce, z jednoczesnym odejściem od współpracy z tymi podmiotami, które nie respektują ESG w swojej strategii biznesowej.

Raportowanie ESG może również stanowić kryterium przyznawania pomocy publicznej. W takiej sytuacji na wsparcie ze środków publicznych mogłyby liczyć firmy, które aktywnie działają na rzecz zrównoważonego rozwoju i mają wysokie standardy ESG.

Podsumowanie

Kluczowym celem dyrektywy CSRD jest zapewnienie, aby większa grupa przedsiębiorstw sprawozdawała istotne, porównywalne i wiarygodne informacje na temat zrównoważonego rozwoju według jednolitych standardów. Przy tym nie można zapominać o obowiązkowej weryfikacji sprawozdawczości zrównoważonego rozwoju. Raporty niefinansowe sporządzane przez zobowiązane podmioty będą podlegały weryfikacji przez powołanych do tego biegłych rewidentów albo niezależnych, akredytowanych certyfikatorów.

Oznacza to, że zasady sprawozdawczości, wprowadzone przez dyrektywę CSRD, w założeniu mają zrównać istotność informacji niefinansowych i finansowych, co będzie miało wpływ na przyszłe ujednoczenie zasad certyfikowania obu typów informacji. Dlatego najbliższe lata raportowania należy uznać za okres przejściowy, który w istocie jest niezbędny, by dostosować krajowe przepisy w tym zakresie i by zobowiązane przedsiębiorstwa mogły wypracować kształt sprawozdań ESG w granicach wyznaczonych przez unijne standardy.

Raportowanie nt. zrównoważonego rozwoju a odpowiedzialność karna i inne ryzyka

Czy dyrektywa CSRD i przyjęte przez Komisję Europejską standardy ESRS mogą wiązać się z sankcjami karnymi? Kiedy prokurator (lub Policja) może zainteresować się spółką lub związanymi z nią osobami w kontekście działań ESG?

Filip Rak
adwokat, prawo karne

Choć dyrektywa CSRD nie jest jeszcze implementowana do polskiego prawa, można spodziewać się, że złożenie raportu ESG będzie obwarowane sankcją karną (tak jak w przypadku niedochowania obowiązku złożenia sprawozdania finansowego). Ponadto standardy ESRS obejmują wiele obszarów, w których pojawiają się ryzyka sankcji karnych lub takich, które bezpośrednio wchodzi w zakres prawa karnego – ważnym przykładem jest wdrożenie procedur antykorupcyjnych.

Z tego powodu przy wdrażaniu polityki oraz strategii ESG warto uwzględnić także perspektywę prawa karnego.

Obszary raportowania ESG związane z odpowiedzialnością karną

Niektóre z obszarów raportowania ESG dotyczą obowiązków, których niedopełnienie może powodować odpowiedzialność karną – samej spółki jako osoby prawnej (jak w przypadku niektórych przestępstw przeciwko środowisku) lub osób fizycznych powiązanych ze spółką.

Na uwagę zasługuje tu zwłaszcza standard ESRS G1 (*business conduct*), który koncentruje się na kwestiach związanych z etyką biznesu, kulturą korporacyjną, przeciwdziałaniem korupcji, ochroną sygnalistów, jak również dobrostanem zwierząt. Standard G1 skupia się także na zarządzaniu relacjami z dostawcami, w tym praktykami płatniczymi, zwłaszcza w kontekście terminowego płacenia małym i średnim przedsiębiorstwom.

STANDARD G1**Jakie informacje musi umieścić przedsiębiorca w raporcie ESG****Stosowanie mechanizmów identyfikacji, raportowania i analizy nieprawidłowości**

- jakie przyjęto mechanizmy identyfikacji, raportowania i analizy zaistniałych naruszeń prawa lub zachowań sprzecznych z prawem, z wewnętrznym kodeksem postępowania lub innymi wewnętrznymi regułami
- czy istnieją procedury szybkiego, niezależnego i obiektywnego badania incydentów związanych z etyką biznesu, w tym korupcją i łapówkarstwem
- czy nieprawidłowości mogą zgłaszać zarówno pracownicy, jak i inni interesariusze danego podmiotu

Przyjęte polityki przeciwdziałania korupcji

- czy istnieją wewnętrzne polityki przeciwdziałania korupcji, zgodne z Konwencją Narodów Zjednoczonych przeciwko korupcji
- jeśli nie ma takich polityk – oświadczenie o ich braku oraz informacje o planach ich wdrożenia, wraz z jego harmonogramem
- jakie stanowiska w firmie są najbardziej narażone na ryzyko korupcji
- czy i jakie zidentyfikowano przypadki korupcji, czy zapadły wyroki skazujące dotyczące korupcji w firmie (w raporcie ESG trzeba ujawnić wszystkie takie przypadki)

Polityki ochrony sygnalistów i zgłaszania nieprawidłowości

(uwaga: w Polsce ustawa implementująca dyrektywę (UE) 2019/1937 o ochronie sygnalistów jeszcze nie weszła w życie na dzień publikacji)

- jakie są wewnętrzne kanały zgłaszania nieprawidłowości
- jakie przeprowadzono szkolenia personelu odpowiadającego za przyjmowanie zgłoszeń
- jakie przyjęto środki ochronne dla osób zgłaszających naruszenia
- jeśli nie ma takich polityk – oświadczenie o ich braku i informacje o planach wdrożenia, wraz z harmonogramem

Ryzyka odpowiedzialności karnej

Obowiązki raportowe wynikające z dyrektywy CSRD nie nakładają, same w sobie, obowiązku przyjęcia określonych rozwiązań z obszaru zrównoważonego rozwoju – zobowiązują jedynie do informowania o stanie ich wdrożenia w firmie. **Warto jednak pamiętać, że przyjęcie strategii ESG we wszystkich obszarach – czego istotnym przykładem jest m.in. polityka antykorupcyjna czy ochrona sygnalistów – istotnie redukuje ryzyko naruszeń prawa.** Tym samym zmniejsza ryzyko odpowiedzialności karnej.

Jako przykłady obszarów z zakresu ESG, z którymi może wiązać się odpowiedzialność karna, można wymienić:

- **Kwestie środowiskowe, objęte standardami ESRS E1-E5** – odpowiedzialność karna może wiązać się z przestępstwami na szkodę środowiska, popełnionymi wskutek niezachowania należytej ostrożności, za które odpowiada przedsiębiorstwo. Odpowiedzialność karna oraz poprzedzające ją postępowanie karne w przypadku większości przestępstw przeciwko środowisku może dotyczyć bezpośrednio osoby prawnej (np. spółki z o.o.), bez konieczności uprzedniego wydania wyroku skazującego przeciwko osobie fizycznej.
- **Kwestie zarządzania przedsiębiorstwem, objęte standardem ESRS G1** – w szczególności odpowiedzialność karna za przestępstwo łapownictwa; w tym przypadku osoba prawna (np. spółka z o.o.) może być pociągnięta do odpowiedzialności za czyn zabroniony, jeśli zapadnie wyrok skazujący przeciwko konkretnej osobie powiązanej ze spółką.
- **Kwestie pracownicze, objęte standardami ESRS S1-S2** – określone działania na szkodę indywidualnych praw pracowniczych lub praw związków zawodowych mogą prowadzić do odpowiedzialności karnej lub za wykroczenie; za te przestępstwa, co do zasady, odpowiadać będzie osoba fizyczna odpowiedzialna za czynności z zakresu prawa pracy.

W przypadku powzięcia informacji, że doszło do nieprawidłowości mogących zrodzić opisane wyżej konsekwencje, właściwą reakcją firmy powinno być przeprowadzenie szczegółowego postępowania wyjaśniającego, zgodnie z wewnętrznymi procedurami.

Odpowiedzialność karna za niedopełnienie obowiązku raportowego ESG

Ustawa implementująca dyrektywę CSRD do polskiego porządku prawnego nie została jeszcze przyjęta. Obecnie nie ma więc pewności, jaki charakter przyjmą sankcje za niedopełnienie obowiązku złożenia raportu ESG (lub złożenie go z brakami). Ustawa o rachunkowości odnosząca się do sprawozdań finansowych i sprawozdań z działalności firmy przewiduje jednak odpowiedzialność karną za niezłożenie wymienionych sprawozdań (por. art. 79 ustawy o rachunkowości). Można się spodziewać, że analogiczne sankcje obejmą także raportowanie kwestii ESG.

Pozostałe ryzyka

Opierając się wyłącznie na przepisach CSRD, już teraz można wskazać trzy kategorie dodatkowych ryzyk, które wiązać się będą z niewypełnieniem obowiązków w zakresie raportowania środowiskowego:

- utrata konkurencyjności
- utrata dostępu do finansowania
- sankcje administracyjne.

Podstawowym ryzykiem z punktu widzenia przedsiębiorcy będzie **utrata konkurencyjności**. Wynika to przede wszystkim z celu raportowania, którym jest ustanowienie przejrzystych kryteriów umożliwiających ocenę określonego biznesu. Przedstawione w raportach dane będą zapewne jednym z najważniejszych czynników pozwalających inwestorom podjąć decyzje dotyczące finansowania. To samo będzie dotyczyło wyboru dostawców i innych podmiotów uczestniczących w procesie wytworzenia produktu lub usługi. Nie ulega bowiem wątpliwości, że największe podmioty, które zostały objęte obowiązkiem raportowania, wybiorą dostawców realizujących politykę zgodną z wymogami ochrony środowiska. Wszystkie podmioty, choćby nieobjęte obowiązkiem raportowania, powinny zatem podjąć stosowne działania, tak aby nie wypaść z istniejących łańcuchów dostaw.

Ścisłe powiązane z utratą konkurencyjności jest ryzyko **utrąty dostępu do finansowania**. Chodzi tutaj w szczególności o dostęp do środków przyznawanych w ramach licznych programów unijnych oraz możliwość uzyskania różnego rodzaju dotacji i ulg od poszczególnych państw członkowskich. Środkami publicznymi powinny być bowiem wspierane wyłącznie takie podmioty, które przyczyniają się do zielonej transformacji gospodarki europejskiej. Tego rodzaju rozwiązania są już zresztą stosowane w prawie unijnym, gdzie niekiedy wprost wyklucza się możliwość udzielania wsparcia publicznego podmiotom prowadzącym określoną działalność gospodarczą.

Najwięcej wątpliwości budzi ryzyko w postaci **sankcji administracyjnych**. Wobec braku implementacji dyrektywy przez polskiego ustawodawcę wciąż nie wiadomo, z jakimi dokładnie sankcjami muszą liczyć się podmioty objęte obowiązkiem raportowania. Należy się jednak spodziewać sankcji o charakterze zarówno administracyjnym, jak i karnym. W grę wchodzi również odpowiedzialność odszkodowawcza. Szczególnie dotkliwe dla przedsiębiorstw mogą być administracyjne kary pieniężne, które nierzadko są wyższe niż np. grzywny w procesie karnym. Ponadto kary o charakterze administracyjnym wymierzane są zasadniczo na podstawie przepisów Kodeksu postępowania administracyjnego, który przewiduje wyraźnie mniejsze gwarancje dla podmiotu naruszającego niż Kodeks postępowania karnego. Na tym etapie nie można również wykluczyć, że naruszenie przepisów o raportowaniu doprowadzi do zbiegu odpowiedzialności w reżimie administracyjnym i karnym.

W niektórych przypadkach może to oznaczać podwójne ukaranie określonego podmiotu za ten sam czyn („czyn” należy w tym kontekście rozumieć jako wypełnienie znamion określonego przestępstwa oraz deliktu administracyjnego). Warto również podkreślić, że wypełnienie znamion nastąpić może nie tylko przez działanie podmiotu, ale również przez zaniechanie wymaganego prawem działania.

Rekomendacje

Aby dostosować się do wymogów ESG i zrównoważonego rozwoju, przedsiębiorcy powinni wdrożyć skuteczne procedury monitorowania, analizy i likwidacji naruszeń prawa, w tym procedury antykorupcyjne oraz procedury zgłaszania nieprawidłowości przez osoby z wewnątrz i z zewnątrz organizacji, wraz ze środkami ochrony prawnej sygnalistów. Taka kompleksowa polityka powinna być następnie objęta raportem ESG, składanym wraz ze sprawozdaniem z działalności firmy. Konieczne jest również bieżące monitorowanie i ocena ryzyka związanego z kwestiami ESG.

Podsumowanie

Niedopełnienie obowiązków w zakresie standardów ESG może skutkować konsekwencjami prawnokarnymi, szczególnie w kontekście standardu ESRS G1, który wymaga uwzględnienia mechanizmów identyfikacji nieprawidłowości czy polityki antykorupcyjnej i ochrony sygnalistów. Wdrażanie strategii ESG redukuje ryzyko naruszeń prawa, co jest istotne w obszarach środowiskowych, zarządzania przedsiębiorstwem i kwestiach pracowniczych objętych standardami ESRS. Należy więc wdrożyć stosowne procedury, aby dostosować się do standardów ESG, minimalizować ryzyko prawnokarne i budować trwałe podstawy zrównoważonego rozwoju przedsiębiorstwa.

ESG a prawo ochrony środowiska

Ważną część ESG stanowią aspekty środowiskowe, kryjące się pod literą „E” – na pierwszym miejscu, co podkreśla ich znaczenie. Zgodnie z zasadą podwójnej istotności podczas ich weryfikacji bada się zarówno wpływ środowiska na działalność przedsiębiorstw, jak i wpływ tej działalności na środowisko. Czynniki środowiskowe związane są z łagodzeniem zmian klimatu, ograniczaniem emisji gazów cieplarnianych, przystosowaniem się do zmiany klimatu, wykorzystaniem zasobów oraz gospodarką o obiegu zamkniętym, zanieczyszczeniem, różnorodnością biologiczną i ekosystemami, w tym wodami i zasobami morskimi.

dr Adrianna Ogonowska
radca prawny, prawo
ochrony środowiska

Małgorzata Piekarska
adwokat, prawo
ochrony środowiska

Karol Maćkowiak
prawo ochrony środowiska

Prawo ochrony środowiska a raportowanie na rzecz zrównoważonego rozwoju

Ochrona środowiska stanowi jeden z kluczowych obszarów raportowania nt. zrównoważonego rozwoju. Europejskie Standardy Sprawozdawczości Zrównoważonego Rozwoju (ESRS) przewidują, że w każdym przypadku obowiązkowe będzie raportowanie kwestii związanych z łagodzeniem zmiany klimatu przez przedsiębiorstwo oraz z adaptacją do niej (standard ESRS E1 „Climate change”). Raportowaniu podlegać będą m.in.:

- plan transformacji na rzecz łagodzenia zmiany klimatu (zawierający m.in. cele redukcji emisji gazów cieplarnianych wraz z wyjaśnieniem, w jaki sposób cele przedsiębiorstwa są zgodne z ograniczeniem globalnego ocieplenia do 1,5° C),
- istotny wpływ, ryzyka i szanse związane ze zmianą klimatu oraz ich wzajemne oddziaływanie ze strategią i modelem biznesowym przedsiębiorstwa,
- działania i zasoby związane z politykami przeciwdziałania zmianie klimatu (w tym opis przeprowadzonych i planowanych działań oraz środków przeznaczonych na ich realizację),
- cele związane z łagodzeniem zmiany klimatu oraz adaptacją do niej (w szczególności czy i w jaki sposób ustanowiono cele w zakresie redukcji emisji gazów cieplarnianych),
- zużycie energii (w tym całkowite zużycie energii w związku z prowadzoną działalnością, z podziałem na energię ze źródeł kopalnych, jądrowych oraz odnawialnych),
- emisje gazów cieplarnianych,
- przewidywane skutki finansowe związane ze zmianą klimatu oraz możliwości finansowych jednostki związanych ze zrównoważonym rozwojem (w tym mające wpływ na sytuację finansową, wyniki finansowe i przepływy pieniężne przedsiębiorstwa w perspektywie krótko-, średnio- lub długoterminowej).

Dodatkowo, w zależności od wyników analizy podwójnej istotności, raportowane będą kwestie związane z zanieczyszczeniami (ESRS E2 „Pollution”), wodami i zasobami morskimi (ESRS 3 „Water and marine resources”), różnorodnością biologiczną i ekosystemami (ESRS 4 „Biodiversity and ecosystems”) oraz wykorzystywaniem surowców i gospodarką obiegu zamkniętego (ESRS 5 „Resource use and circular economy”). Obejmować one będą informacje dotyczące m.in.:

- zanieczyszczeń emitowanych przez przedsiębiorstwo (w tym m.in. metanu, tlenu węgla i dwutlenku węgla),
- substancji potencjalnie niebezpiecznych i substancji wzbudzających szczególnie duże obawy, produkowanych, stosowanych, dystrybuowanych, komercjalizowanych oraz importowanych przez przedsiębiorstwo,
- całkowitego zużycia wody, ilości wody poddanej recyklingowi i wykorzystanej ponownie oraz ilości wody magazynowanej,
- liczby i wielkości obszarów wrażliwych pod względem bioróżnorodności lub terenów znajdujących się w pobliżu takich obszarów, na które przedsiębiorstwo ma negatywny wpływ,
- przyczyniania się przez przedsiębiorstwo do wdrażania gospodarki obiegu zamkniętego m.in. poprzez projektowanie produktów w sposób zapewniający ich trwałość, możliwość ponownego użycia, naprawy, odnowienia oraz recyklingu.

W kontekście wymogów ESG należy zwrócić również uwagę na opublikowane niedawno dwa projekty standardów raportowania w zakresie zrównoważonego rozwoju dla małych i średnich przedsiębiorstw. Na mocy dyrektywy CSRD Europejska Grupa Doradcza ds. Sprawozdawczości Finansowej (EFRAG) została bowiem upoważniona do opracowania standardu raportowania dla MŚP będących jednostkami interesu publicznego.

Pierwszy z projektów dotyczy podmiotów, które będą musiały obowiązkowo raportować od 2026 r. (raport w 2027 r.). Zostanie on wydany jako akt delegowany, co oznacza, że będzie miał charakter wiążący.

Drugi projekt obejmuje natomiast takie podmioty, które do raportowania nie są zobligowane prawnie. Standard ten ma zatem charakter dobrowolny. Należy jednak docenić jego znaczenie, bowiem konieczność raportowania przez podmioty spoza grup wskazanych w CSRD może wynikać choćby z kontroli łańcuchów dostaw przez podmioty objęte obowiązkiem raportowania.

Kluczowym elementem projektowanych standardów jest sekcja „środowisko”. Konsultacje w zakresie obu projektów trwają do 21 maja 2024 r.

Oba projekty oraz więcej informacji dotyczących konsultacji znaleźć można na stronie EFRAG.

Potencjalne działania

Aby dostosować swoją działalność do wymogów ESG i zrównoważonego rozwoju, przedsiębiorstwa powinny z wyprzedzeniem podjąć działania związane z ochroną środowiska, w szczególności w zakresie łagodzenia zmiany klimatu, ograniczania zanieczyszczeń, ochrony wód i zasobów morskich, ochrony różnorodności biologicznej i ekosystemów oraz efektywnego wykorzystywania surowców i wdrażania gospodarki obiegu zamkniętego. Wśród przykładowych działań wymienić można:

- wyliczenie śladu węglowego przedsiębiorstwa (z uwzględnieniem emisji bezpośrednich, emisji pośrednich energetycznych oraz emisji pośrednich pochodzących z łańcucha wartości) i opracowanie strategii redukcji emisji,
- sporządzenie strategii zwiększenia wykorzystywania energii pochodzącej ze źródeł odnawialnych,
- zmianę wykorzystywanych środków transportu na bardziej zrównoważone (np. zastąpienie samochodów spalinowych samochodami elektrycznymi lub wodorowymi),
- wprowadzenie zachęt dla pracowników, by dojeżdżali do pracy rowerami lub środkami transportu publicznego,
- zbadanie możliwości zmniejszenia wykorzystania wody i energii elektrycznej i w rezultacie optymalizację procesu produkcji,
- ograniczenie stosowania jednorazowych produktów oraz opakowań na rzecz tych, które można wykorzystywać wielokrotnie,
- wykorzystywanie odpadów jako wartościowych surowców do produkcji,
- wykorzystywanie ciepła odpadowego,
- naprawę popsutego sprzętu jako alternatywę dla zakupu nowych urządzeń,
- weryfikację działań z zakresu ochrony środowiska podejmowanych przez partnerów biznesowych w ramach łańcucha dostaw.

Podsumowanie

Wymagania środowiskowe związane ze zrównoważonym rozwojem zawarte są w licznych aktach prawnych – nie tylko już obowiązujących, ale też projektowanych. W tym zakresie kluczowe są nowe regulacje wdrażane w ramach Europejskiego Zielonego Ładu oraz pakietu Fit for 55. Co istotne, wspomniane regulacje i wymagania dotyczą nie tylko sektorów standardowo łączonych z silnym oddziaływaniem na środowisko (takich jak np. energetyka lub produkcja), ale dotyczyć będą wszystkich branż, w tym np. branży usługowej.

Nie ulega przy tym wątpliwości, że prawidłowe wywiązanie się z obowiązku raportowania będzie kluczowe nie tylko ze względu na wymogi prawne, ale również z uwagi na konieczność zachowania konkurencyjności. Fundamentalnym celem regulacji ESG jest bowiem stworzenie przejrzystych kryteriów oceny biznesu, w szczególności w zakresie zrównoważonego rozwoju i ochrony

środowiska. Pozwoli to inwestorom i przedsiębiorcom uzyskać kluczowe informacje, na podstawie których będą mogli świadomie zadysponować swoimi środkami. Prawidłowe raportowanie i funkcjonowanie przedsiębiorstwa zgodnie z wymogami ochrony środowiska wpływa zatem korzystnie na rentowność biznesu.

ESG a prawo ochrony konkurencji i konsumentów

Z punktu widzenia prawa ochrony konkurencji i konsumentów w kontekście ESG i zrównoważonego rozwoju należy przede wszystkim zwrócić uwagę na:

- **greenwashing**, czyli nierzetelny marketing ekologiczny,
- **sustainability agreements**, czyli umowy zakładające współpracę między przedsiębiorcami na rzecz osiągnięcia korzyści w obszarze zrównoważonego rozwoju.

Weronika Nalbert
adwokat, ochrona konkurencji
i konsumentów

Greenwashing

Zwrotem tym określa się nierzetelny marketing, wprowadzający odbiorców w błąd w odniesieniu do (rzekomo) ekologicznych praktyk stosowanych przez przedsiębiorcę lub też do korzyści środowiskowych jego produktu albo usługi. Greenwashing ma zwykle podnieść atrakcyjność produktu/usługi dla odbiorcy, a w konsekwencji zwiększyć sprzedaż i przyciągnąć klientów. Nierzadko jednak prezentowanie nierzetelnych komunikatów ekologicznych wynika po prostu z niewiedzy. Co istotne, greenwashing stanowić może nie tylko komunikacja dotycząca ekologiczności, ale także ta dotycząca np. społecznych cech produktów (usług), dobrostanu zwierząt czy działań podejmowanych przez przedsiębiorcę w obszarze zrównoważonego rozwoju.

Niezależnie od tego, czy działanie przedsiębiorcy jest świadome czy nie, greenwashing może stanowić praktykę naruszającą zbiorowe interesy konsumentów. W stosunku do przedsiębiorców, których „zielone” twierdzenia i oznaczenia są nieprawdziwe lub przedstawiają informacje w sposób niepełny lub nierzetelny albo w inny sposób grożą wprowadzeniem konsumenta w błąd, Prezes Urzędu Ochrony Konkurencji i Konsumentów może wszcząć postępowanie w sprawie naruszenia zbiorowych interesów konsumentów. Kara nałożona na przedsiębiorcę z tego tytułu może wynieść **do 10% jego rocznego obrotu** osiągniętego w roku obrotowym poprzedzającym rok nałożenia kary. Następstwem greenwashingu może być również utrata wiarygodności w oczach konsumentów skutkująca odpływem klienteli.

Obecnie Prezes UOKiK weryfikuje praktyki mogące nosić znamiona greenwashingu w związku z oferowaniem przez przedsiębiorców produktów do sprzedaży oraz prowadzeniem szeroko pojętej działalności marketingowej. Prezes UOKiK wszczął także postępowania wyjaśniające dotyczące przedsiębiorców, głównie z rynku odzieżowego i kosmetycznego. Postępowania te prowadzone są w celu ustalenia, czy przedsiębiorcy dopuścili się naruszenia uzasadniającego wszczęcie postępowania w sprawie praktyk naruszających zbiorowe interesy konsumentów.

Należy także mieć na uwadze, że Unia Europejska wprowadza szczegółowe przepisy, które pozwolą wzmocnić pozycję konsumentów oraz wyeliminować praktyki noszące znamiona greenwashingu: 26 marca 2024 r. w życie weszła „dyrektywa w sprawie greenwashingu”², która konkretyzuje odpowiedzialność za działania noszące znamiona greenwashingu, rozszerzając katalog cech, których dotyczyć może działanie wprowadzające w błąd oraz katalog nieuczciwych praktyk rynkowych. Dodatkowo, toczą się prace nad projektem dyrektywy dotyczącej oświadczeń środowiskowych (tzw. *Green Claims Directive*).

Co istotne, w zakresie greenwashingu powinni się mieć na baczności nie tylko przedsiębiorcy, którzy oferują swe produkty bądź usługi konsumentom. W stosunkach między przedsiębiorcami greenwashing może być bowiem uznany za czyn nieuczciwej konkurencji. To zaś może być źródłem potencjalnych powództw odszkodowawczych ze strony innych przedsiębiorców w oparciu o przepisy ustawy o zwalczaniu nieuczciwej konkurencji, z powołaniem na wprowadzające w błąd oznaczenia towarów lub usług czy rozpowszechnianie nieprawdziwych lub wprowadzających w błąd informacji o przedsiębiorstwie w celu przysporzenia korzyści.

Greenwashing stanowi także realne ryzyko z punktu widzenia inwestorów. Na tym aspekcie koncentruje się Komisja Nadzoru Finansowego, zwalczając praktyki greenwashingowe związane przede wszystkim z inwestycjami finansowymi, papierami wartościowymi czy zielonymi obligacjami.

Sustainability agreements

Zgodnie z art. 101 Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej (TFUE) zakazane są wszelkie porozumienia, których celem lub skutkiem jest ograniczenie konkurencji na rynku wewnętrznym. Jednak zgodnie z art. 101 ust. 3 TFUE wyłączone spod tego zakazu są porozumienia, które przynoszą rynkowi określone korzyści.

Sustainability agreements to porozumienia na rzecz zrównoważonego rozwoju, m.in. wszelkiego rodzaju horyzontalne³ porozumienia o współpracy, które rzeczywiście realizują jeden lub więcej celów zrównoważonego rozwoju (w tym nie tylko cele środowiskowe lub klimatyczne, ale także cele społeczne, np. związane z prawami pracowniczymi i prawami człowieka, przejściem na

2 Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2024/825 z dnia 28 lutego 2024 r. w sprawie zmiany dyrektyw 2005/29/WE i 2011/83/UE w odniesieniu do wzmocnienia pozycji konsumentów w procesie transformacji ekologicznej poprzez lepszą ochronę przed nieuczciwymi praktykami oraz lepsze informowanie.

3 Tj. zawarte pomiędzy konkurentami (przedsiębiorcami, którzy wprowadzają lub mogą wprowadzać albo nabywają lub mogą nabywać w tym samym czasie towary na rynku właściwym).

zdrową i pożywną żywność lub zapewnieniem dobrostanu zwierząt), niezależnie od formy współpracy. Niektóre z takich porozumień realizujących postanowienia w obszarze zrównoważonego rozwoju – po spełnieniu określonych warunków – mogą skorzystać ze wskazanego powyżej wyłączenia spod zakazu zawierania porozumień ograniczających konkurencję ze względu na korzyści, jakie niesie realizacja takiego porozumienia.

Naruszenie zakazu zawierania porozumień ograniczających konkurencję zagrożone jest dotkliwymi sankcjami. Prezes UOKiK może nałożyć kary pieniężne na:

- uczestników porozumienia – w wysokości do 10% rocznego obrotu osiągniętego w roku obrotowym poprzedzającym rok nałożenia kary (przy czym kara może także zostać nałożona na przedsiębiorcę, który wywierał znaczący wpływ na uczestnika porozumienia, tj. np. spółkę matkę, co przy dużych grupach kapitałowych znacząco zwiększa dotkliwość kary),
- osobę zarządzającą przedsiębiorstwem, która w ramach sprawowania swojej funkcji w czasie trwania stwierdzonego naruszenia umyślnie dopuściła przez swoje działanie lub zaniechanie do naruszenia przez tego przedsiębiorcę zakazu – w wysokości do 2 000 000 zł.

Dlatego wszelkie rozważania na temat współpracy na rzecz zrównoważonego rozwoju warto poprzedzić konsultacją ze specjalistą od prawa konkurencji.

Jak zapobiegać ryzykom?

Aby zminimalizować ryzyko greenwashingu, komunikacja dotycząca działań przedsiębiorcy, produktów czy usług powinna być jasna, precyzyjna, uzasadniona i znajdować pokrycie w rzeczywistości, tak by przekazywane informacje umożliwiały konsumentowi dokonanie świadomego i rzetelnego wyboru, nie zakrzywiając obrazu danego przedsiębiorcy czy oferowanych przez niego usług lub produktów.

Dlatego warto przeszkolić osoby odpowiedzialne za komunikację i marketing w danej spółce w zakresie:

- ryzyk, z którymi może wiązać się stosowanie nierzetelnej komunikacji marketingowej,
- pożądanych cech komunikatów odnoszących się do korzyści ekologicznych,
- wymogów prawnych dotyczących komunikacji w obszarze ESG.

Pomocne może być także opracowanie wewnętrznych procedur zapobiegających greenwashingowi oraz polityki regulującej zasady inicjowania współpracy z innymi przedsiębiorcami, w tym z konkurentami, wprowadzającej wymóg przeanalizowania każdorazowo takiej współpracy przed jej podjęciem z punktu widzenia zgodności z obowiązującymi regulacjami z zakresu prawa ochrony konkurencji.

ESG a „zielone” znaki towarowe

Coraz częściej wskaźnikiem innowacji przedsiębiorstw są zgłoszenia dla „zielonych towarów i usług”, np. związanych z fotowoltaiką, ogrzewaniem słonecznym, energią wiatrową czy recyklingiem. Te trendy, widoczne także w naszej praktyce, potwierdza badanie przeprowadzone przez Urząd Unii Europejskiej ds. Własności Intelektualnej (EUIPO) i opublikowane w lutym 2023 r.⁴ Od 2015 r. do 2021 r. najwięcej „zielonych” unijnych znaków towarowych zgłoszono w obszarach takich jak „oszczędność i produkcja energii” (łącznie 48%), „kontrola zanieczyszczeń” (18%) i „transport” (11%). Inne opatrywane takimi znakami towary i usługi dotyczyły „zmian klimatycznych”, „recyklingu”, „kontroli odpadów”, „świadomości ekologicznej” i „rolnictwa”.

dr Monika A. Górka, LL.M
radca prawny, prawo
własności intelektualnej

Lena Marcinoska-Boulangé
adwokat, prawo własności
intelektualnej

Problematyczne znaki towarowe

Znaki towarowe dla zielonych towarów i usług to oczywiście korzystne i pożądane zjawisko, potwierdzające rosnącą innowacyjność.

Widoczna jest też druga tendencja. Przedsiębiorcy coraz częściej umieszczają w zgłaszanych znakach towarowych odwołania słowne lub graficzne do ekologii czy zrównoważonego rozwoju. Przykładem może być kolor zielony, grafiki roślin, drzew, ziemi, odwołania do słów lub skrótów „bio”, „eko”, „zielony”, „zrównoważony”, „organiczny”, „naturalny”, „zero odpadu”, „przyjazny środowisku” i innych kojarzonych z ekologią i ochroną środowiska.

Zgłaszając do ochrony znak towarowy sugerujący lub odwołujący się do właściwości ekologicznych, trzeba liczyć się z tym, że jego rejestracja może napotkać problemy. Oto dwa podstawowe:

- znak może być uznany za opisujący właściwość danych towarów i usług, a oznaczenia opisowe nie mogą być chronione jako znaki towarowe,
- znak może zostać uznany za wprowadzający odbiorców w błąd np. co do ekologicznego czy zrównoważonego charakteru lub ekologicznego pochodzenia produktu lub usługi – jeśli produkt lub usługa nie mają nic wspólnego z ekologią, taki znak nie zostanie zarejestrowany.

Ekogroszek czyli „ekologiczny węgiel”

Dobrym przykładem problematycznego oznaczenia jest ekogroszek. Ekogroszek to nazwa handlowa określająca paliwo stałe produkowane z węgla kamiennego lub brunatnego przeznaczone do produkcji energii cieplnej w kotłach retortowych. Określenie ekogroszek, jak się wskazuje, miało nawiązywać

4 Badanie EUIPO z lutego 2023 r. „Green EU trade marks – 2022 update”, dostępne pod linkiem www.tinyurl.com/55bccz8d, dostęp 20 października 2023 r.

do niskiej ceny i podkreślać ekonomiczność produktu. Jednak przedrostek „eko” powoduje, że konsumenci odbierają nazwę handlową produktu jako wskazującą na przyjazne środowisku, proekologiczne cechy towaru. Przekaz ten podkreślają „zielone” elementy etykiet, np. zielone listki, drzewa, użycie koloru zielonego. Tymczasem z badań przeprowadzonych przez Fundację Client Earth wynika, że ekogroszek trudno uznać za produkt przyjazny środowisku i zdrowiu ludzkiemu. Nazwa produktu wprowadza odbiorców w błąd – sugeruje bowiem „zielone” cechy produktu, których ten nie posiada.

Z tego powodu, między innymi, wspomniana Fundacja Client Earth podjęła działania prawne, w tym wszczęła postępowanie sądowe przeciwko producentom i dystrybutorom ekogroszku. Urząd Ochrony Konkurencji i Konsumentów zlecił zaś kontrolę zgodności produktów ekogroszek z normami. Dodatkową trudnością w przypadku ekogroszku jest wpisanie tego określenia do rozporządzenia Ministra Klimatu i Środowiska w sprawie wymagań jakościowych dla paliw stałych. Podjęto próbę zmiany wskazanego rozporządzenia, jednakże bezskutecznie – określenie ekogroszek nadal widnieje w tym akcie, choć doprecyzowano, że jest to nazwa handlowa.

Nie wprowadzaj w błąd

Praktyka wskazuje, że przedsiębiorcy niekiedy potrafią zapędzić się w dobie-raniu „ekoznaku”. Tymczasem nie należy doprowadzać do sytuacji, w której oznaczenie będzie wprowadzało konsumenta w błąd. Taki wniosek płynie choćby z próby rejestracji poniższego znaku słowno-graficznego.

Znak ten został zgłoszony dla plastikowych toreb, artykułów do pakowania oraz plastikowych kubeczków⁵. EUIPO, niezależnie od innych podstaw odmowy, wskazało, że takie oznaczenie nie może zostać zarejestrowane jako znak towarowy, ponieważ wprowadza konsumenta w błąd. Oznaczenie, w którym dwa razy użyto słowa „paper”, sugeruje, że towary nim oznaczone są wykonane z papieru i będą poddane recyklingowi w procesie przeznaczonym dla wyrobów papierowych. Tymczasem znak ma dotyczyć towarów wykonanych z plastiku. Konsumenci będą zatem narażeni na błąd przy zakupie towarów. Urząd zwrócił też uwagę, że z powodu oznaczenia konsumenci będą nieprawidłowo segregować te towary – zamiast segregować je jako plastik, będą je wrzucać do niebieskiego pojemnika na papier.

5 Decyzja EUIPO z 10 października 2022 r.

#savetheocean

Argumenty dotyczące wprowadzenia odbiorców w błąd co przyjaznego środowisku charakteru produktu pojawiają się w decyzjach EUIPO dość często. W sprawie zgłoszenia do rejestracji znaku #savetheocean m.in. dla noży, pamięci flash USB, laminowanych (powlekanych tworzywem sztucznym) produktów papierowych, EUIPO uznał, że właściwy krąg odbiorców będzie miał wrażenie, że kupując produkty z takim znakiem przyczyni się do ochrony środowiska, utrzymania stabilności ekologicznej i czystości mórz, podczas gdy w rzeczywistości takie produkty są szkodliwe dla środowiska i zawierają tworzywo sztuczne, którego cząsteczki mogą trafić do oceanów⁶.

Jak się odróżnić, gdy wszystko jest „green”

Oznaczenia opisujące właściwości towarów i usług nie podlegają ochronie jako znaki towarowe. Niepowodzeniem zakończyła się próba zarejestrowania oznaczenia GREENWORLD⁷ jako znaku towarowego dla paliw, energii elektrycznej, paliw gazowych oraz usług m.in. takich jak sprzedaż paliw i paliw silnikowych czy przesyłanie i transport energii elektrycznej. Przyjęto, że oznaczenie GREENWORLD jest dla tych towarów i usług opisowe, tzn. opisuje cechy, właściwości, przeznaczenie towarów, wskazuje na ich „zielony”, tj. przyjazny środowisku charakter lub na zieloną energię. Choć zgłaszający twierdził, że połączenie słów „green” oraz „world” jest neologizmem i dlatego nabrało charakteru odróżniającego dla przywołanych towarów, urząd uznał, że samo połączenie elementów opisowych bez wprowadzenia jakichkolwiek nietypowych zmian, w szczególności w zakresie składni lub znaczenia, nie może skutkować niczym innym niż znakiem, który jako całość ma charakter opisowy.

„Zielone” strategie marketingowe mogą także zakładać rejestrację sloganów jako znaków towarowych. Co do zasady slogany reklamowe, znaki zawierające oznaczenia jakości lub zachęty do zakupu towarów lub usług trudno zarejestrować jako znak towarowy. Przykładowo nie powiodła się próba zarejestrowania sloganu „THE FUTURE IS PLANT-BASED”⁸ dla towarów m.in. takich jak suplementy, w tym suplementy z dodatkiem witamin, czekolada wegańska, lody itp. Przyjęto bowiem, że przywołana fraza w zasadzie wskazuje na cechy towarów, które miałyby być opatrzone znakiem, a które mogą zawierać składniki roślinne, roślinne substancje czynne, być produkowane na bazie roślinnej lub służyć do produkcji środków spożywczych na bazie roślinnej. Takie wyrażenie promocyjne nie charakteryzuje się zatem pomysłowością,

6 Decyzja EUIPO z 11 listopada 2019 r.

7 Wyrok Sądu (druga izba) z 27 lutego 2015 r. – Universal Utility International / OHIM (Greenworld) (sprawa T-106/14), ECLI:EU:T:2015:123.

8 Wyrok Sądu (pierwsza izba) z 15 marca 2023 r. – Katjes Fassin/EUIPO (THE FUTURE IS PLANT-BASED) (sprawa T-133/22), ECLI:EU:T:2023:129.

nie zapada szczególnie w pamięć, nie jest oryginalne ani fantazyjne. Tymczasem tylko obecność takich właśnie cech może nadać sloganowi charakter odróżniający, pozwalając na jego rejestrację.

Stanowisko urzędów i sądów jest jednak zmienne i niejednolite. W niektórych przypadkach (wskazanych poniżej) przedsiębiorcom udało się bowiem zarejestrować znaki towarowe zawierające element „green”, „bio” czy „eko”. Niewykluczone, że w tych przypadkach znaczenie miało dodanie grafiki albo stworzenie rozbudowanego oznaczenia.

EUTM 015882996		zarejestrowano dla usług IT
EUTM 001271659	GREEN WORLD ALLIANCE	zarejestrowano dla np. tonerów, usług recyklingu maszyn biurowych
EUTM 017867608		zarejestrowano dla np. naturalnych środków leczniczych, mydeł nieleczniczych
R.147394	EKOCHRON	zarejestrowano dla m.in.: akcesoriów dachowych, stopni kominarskich, wyrobów metalowych dla budownictwa
R.321830		zarejestrowano dla m.in. warzyw i owoców przetworzonych, bulionów
R.287604		zarejestrowano dla m.in. publikacji, przypraw

Podsumowanie

Przedsiębiorcy, przyzwyczajeni do „zielonego” kierunku rozwoju, coraz chętniej wybierają i zgłaszają znaki towarowe odwołujące się do tych trendów. Wydaje się, że jest to naturalna konsekwencja wzrostu ekologicznej świadomości społeczeństwa oraz związanej z tym popularności produktów i usług przyjaznych dla środowiska. Niemniej warto uprzednio zweryfikować, czy wybrane „ekooznaczenie” będzie mogło skorzystać z ochrony prawnej, czy też nie.

ESG a bankowość i finansowanie

Już od jakiegoś czasu wewnętrzne polityki poszczególnych podmiotów – zarówno finansujących (banki, instytucje pożyczkowe, fundusze inwestycyjne, fundusze *private equity*), jak i spółek szukających finansowania – wprowadzają konkretne cele i obowiązki w zakresie szeroko rozumianego ESG. Również zmieniające się otoczenie prawne w zakresie zrównoważonej gospodarki, w tym regulacje dotyczące instytucji kredytowych i rynków finansowych, stawiają przed wszystkimi uczestnikami rynku nowe wyzwania. Uczestnicy rynku będą musieli dostosować się do wdrażanych wymogów regulacyjnych, w tym w zakresie raportowania zrównoważonego rozwoju i taksonomii UE.

Ewa Winiarz
radca prawny, bankowość
i finansowanie projektów

Jednocześnie rośnie zapotrzebowanie na zrównoważone produkty finansowe, które do niedawna były produktami niszowymi, a obecnie stanowią główny trend. Szacuje się, że globalny rynek zielonych finansów urośnie około sześciokrotnie w przeciągu kolejnej dekady.

Zauważamy, że klienci coraz częściej poszukują wsparcia przy wdrażaniu regulacji prawnych w zakresie ESG, jak i konstruowaniu wzorców umów zielonych kredytów i innych produktów finansowych, przeznaczonych na realizację projektów związanych z szeroko rozumianą ochroną środowiska. Uczestnicy rynku potrzebują też doradztwa przy konkretnych finansowaniach – w zakresie odpowiedniego sformułowania postanowień dotyczących celów i wymogów ESG w umowie kredytu i innych dokumentach finansowania (np. term-sheet) i zapewnienia spójności między dokumentami. Istotnym aspektem są również zielone obligacje (gdzie środki pozyskane z emisji mają finansować projekty związane ze środowiskiem) i umowy zrównoważonych kredytów (gdzie koszt zależy od realizacji przez kredytobiorców określonych w umowie kredytowej celów w zakresie zrównoważonego rozwoju).

Ryzyka

Podmioty, które nie dostosują się tak do obowiązujących przepisów, jak i „miękkich” regulacji w tym zakresie (np. wytycznych organizacji branżowych) czy do standardów rynkowych, narażają się nie tylko na odpowiedzialność prawną, ale też na ryzyko utraty reputacji. Mogą okazać się mniej konkurencyjne i napotkać trudności w pozyskaniu klientów, kapitału i inwestorów. Już teraz inwestorzy nie chcą angażować swoich środków w przedsięwzięcia, które nie uwzględniają aspektów zrównoważonego rozwoju. Zdarza się, że niekorzystne dla sprzedającego wyniki audytu ESG skutkują decyzją o braku inwestycji w badaną spółkę.

Korzyści dla stron z zaangażowania w zrównoważone finansowanie mogą być natomiast niebagatelne:

- pozytywny wpływ na środowisko / ograniczenie zmian klimatycznych
- odporność na zakłócenia na rynku wynikające ze zmian klimatycznych dzięki dostępowi do nowych rynków
- korzystny wpływ na reputację i wiarygodność rynkową
- dostęp do szerszego i bardziej zdywersyfikowanego grona inwestorów (skoncentrowanych na inwestycjach ESG) i do korzystnych kosztowo źródeł finansowania
- budowanie z udziałowcami silniejszych relacji opartych na wartościach
- zwiększenie zdolności do utrzymania pracowników, którzy postrzegają cele ESG jako istotną część swojego życia prywatnego i zawodowego
- spełnianie obowiązków regulacyjnych

Potencjalne działania

Podmioty finansujące powinny więc:

- sukcesywnie wdrażać w swojej organizacji wymogi prawne w zakresie zarówno raportowania ESG, jak i produktów zrównoważonego finansowania,
- wprowadzać kolejne elementy ESG do swojej strategii biznesowej,
- rozbudowywać swoją ofertę sprzedażową o kolejne zrównoważone i wspierające transformację produkty.

Te banki, które nie przeanalizowały swojego portfela kredytowego pod kątem spełniania wymogów ESG, powinny taką analizę przeprowadzić. Praktycznie wszystkie banki na polskim rynku mają w ofercie kredyty i pożyczki służące finansowaniu projektów z zakresu energooszczędności, odnawialnych źródeł energii czy zielone kredyty hipoteczne. Dodatkowo, rozbudowując swoją ofertę, mogą zaoferować powiązane produkty pozwalające sfinansować zrównoważoną działalność klientów, jak gwarancje, akredytywy czy transakcje zabezpieczające ryzyko stopy procentowej.

Analogiczne działania powinny podejmować firmy chcące pozyskać finansowanie na atrakcyjnych warunkach, ponieważ podmioty finansujące już od pewnego czasu weryfikują ten aspekt działalności swoich kontrahentów. Sami klienci także są coraz bardziej świadomi, że obszar ESG pozwala uzyskać finansowanie na korzystniejszych warunkach. W zależności od branży przyda się więc podmiotom pozyskującym finansowanie analiza portfela/umów/klientów czy weryfikacja łańcuchów dostaw. Coraz więcej spółek decyduje się zdefiniować i zapisać cele ESG w swoich politykach, na bieżąco monitorować ich realizację i przeprowadzać okresowe audyty, jak również publikować raporty z takich audytów. Warto rozważyć także powołanie tzw. ESG officera – czy to na poziomie zarządu, czy działów finansowych, a czasem w formie wyodrębnionego stanowiska podlegającego bezpośrednio zarządowi.

Podsumowanie

Czekający nas dynamiczny rozwój rynku zrównoważonych produktów finansowych z jednej strony premiuje tych przedsiębiorców, którzy już jakiś czas temu podjęli działania nakierowane na realizację celów w obszarze ESG, ale z drugiej strony może być szansą dla pozostałych, aby sformułowali i wdrożyli te cele, a co za tym idzie poprawili swoją konkurencyjność i dostęp do finansowania. Spółki poszukujące kapitału, a jednocześnie podejmujące aktywne działania w zakresie ESG mogą liczyć na korzystniejszą cenowo ofertę finansowania, np. niższą marżę, brak prowizji od kredytu, możliwość skorzystania z gwarancji lub dotacji w ramach krajowych lub unijnych programów wsparcia. Z kolei firmy inwestujące w zielone technologie poprzez zielone obligacje mogą zwiększyć zainteresowanie inwestorów swoim długiem.

ESG a prawo pracy

W obszarze ESG dużą rolę odgrywa społeczny wymiar zrównoważonego rozwoju, kryjący się pod literą „S” tego skrótu. W tym zakresie należy przeanalizować wpływ organizacji na otoczenie społeczne, w którym ta prowadzi swoją działalność. Niebagatelna pozostaje zatem sfera zatrudnienia u pracodawcy, który będzie podlegał wymogom sprawozdawczości pod rządami nowych aktów prawnych Unii Europejskiej.

dr hab. Marcin Wujczyk
radca prawny, prawo pracy

Przestrzeganie międzynarodowych standardów, budowanie stabilnego i przyjaznego środowiska pracy czy przestrzeganie praw pracowniczych i wolności związkowej to tylko niektóre z czynników, które przyczyniają się do budowania wizerunku organizacji, która troszczy się o zrównoważony rozwój w swoim otoczeniu.

Ryzyko	Opis
Aspekt wizerunkowy	Potencjalni kontrahenci oraz pracownicy coraz częściej świadomie i krytycznie analizują podmioty, z którymi mają się związać, pod kątem przyjętej u nich organizacji pracy. Najchętniej podejmują współpracę z pracodawcami, którzy przestrzegają praw człowieka, są nastawieni proekologicznie i dbają o równe traktowanie w zatrudnieniu.
Odpowiedzialność pracodawcy	W zależności od przyjętych wewnętrznie przez państwa członkowskie przepisów, uchybienia w zakresie sprawozdawczości oraz nieprzyjęcie niektórych wymaganych procedur mogą wiązać się z administracyjną lub karną odpowiedzialnością pracodawcy. Ponadto nieprzeprowadzenie rzetelnej analizy wewnętrznych procedur pod kątem wymogów stawianych przedsiębiorcom przez prawo unijne może doprowadzić do odpowiedzialności na drodze cywilnej wobec pracowników, np. w sytuacji zarzutu nierównego traktowania.

Potencjalne działania

Aby sprostać wymogom ESG w obszarze prawa pracy, pracodawcy powinni:

- **przeanalizować istniejące polityki** (różnorodności, work-life balance, zatrudnienia, reintegracji), a jeśli ich nie ma – przyjąć odpowiednie akty, aby wyeliminować możliwe przejawy dyskryminacji (może to wymagać przeanalizowania udziału danej płci w strukturze zatrudnienia) i zapewnić stabilne zatrudnienie (co może wymagać analizy rodzajów i treści umów oferowanych pracownikom),

- **przeanalizować łańcuchy dostaw**, aby we współpracy z interesariuszami i odpowiednimi organami przeciwdziałać naruszeniom praw człowieka (*human rights due diligence*); przyjąć odpowiednie procedury i zachować należyłą staranność w tym zakresie,
- **chronić sygnalistów** i zapewniać im anonimowość; wdrożyć skuteczną procedurę dotyczącą zgłoszeń wewnętrznych i dostosować ją do przepisów krajowych, gdy zostaną przyjęte,
- **prowadzić działania w zakresie BHP**, prowadzić aktualne statystyki dotyczące wypadków i urazów w miejscu pracy, wdrożyć procedury adekwatne do ujawnionych ryzyk i rodzaju prowadzonej działalności,
- **informować pracowników** i konsultować się z nimi w kwestiach związanych ze zrównoważonym rozwojem, aby należycie i transparentnie wypełniać obowiązki związane z ESG.

Prawo pracy a raportowanie na rzecz zrównoważonego rozwoju

ESRS przewidują cztery standardy dotyczące aspektów społecznych, w tym standard raportowania w zakresie własnych pracowników oraz pracowników w łańcuchu wartości. Obowiązkowemu raportowaniu będą podlegać, w szczególności, informacje na temat:

- sposobu uwzględniania interesów, poglądów i praw osób zatrudnionych w przedsiębiorstwie oraz ich wpływu na strategię i model biznesowy jednostki,
- polityk w zakresie zarządzania istotnym wpływem na osoby zatrudnione w jednostce,
- wdrożonych procedur zapewniających:
 - ♦ usuwanie negatywnych skutków dla osób zatrudnionych w przedsiębiorstwie,
 - ♦ kanały, za pomocą których pracownicy mogą zgłaszać swoje obawy,
 - ♦ sposoby rozwiązywania zgłoszonych problemów,
- charakterystyki pracowników oraz pozostałych osób zatrudnionych w przedsiębiorstwie (w szczególności liczby stałych i tymczasowych pracowników z podziałem na płeć, liczbę i wskaźnik rotacji pracowników w okresie raportowanym),
- podziału stanowisk na najwyższych szczeblach struktury korporacyjnej jednostki ze względu na płeć oraz liczby osób zatrudnionych w poszczególnych grupach wiekowych: poniżej 30 lat, między 30 a 50 rokiem życia oraz powyżej 50 lat,
- zakresu rokowań zbiorowych z pracownikami jednostki (w szczególności procentowego udziału pracowników objętych porozumieniami zbiorowymi i wpływu tych porozumień na warunki pracy);

- adekwatnych wynagrodzeń pracowników w przedsiębiorstwie zgodnie ze wskaźnikami, w tym różnic w wynagrodzeniach między pracownikami płci żeńskiej i męskiej,
- ochrony socjalnej pracowników przed utratą dochodu z powodu poważnych zdarzeń życiowych,
- udziału osób z niepełnosprawnościami w zatrudnieniu,
- skali wypadków pracowniczych, w tym śmiertelnych, wśród wszystkich osób zatrudnionych oraz chorób zawodowych pracowników,
- praktyk w zakresie urlopów na potrzeby rodzinne pracowników (np. urlopów macierzyńskich),
- zidentyfikowanych incydentów zachowań dyskryminujących osoby zatrudnione, włącznie z mobbingiem, oraz przypadków naruszeń praw człowieka (np. pracy przymusowej lub pracy dzieci),
- programów szkoleniowych oferowanych pracownikom w celu podniesienia ich umiejętności zawodowych.

Podsumowanie

Aby utrzymać pozytywny wizerunek pracodawcy oraz uniknąć odpowiedzialności z tytułu uchybień w zakresie zrównoważonego rozwoju, warto:

- przeanalizować istniejące procedury i polityki dotyczące tematyki ESG (badanie due diligence),
- zaktualizować wdrożone akty wewnętrzne oraz w miarę potrzeby przyjąć nowe, zgodnie z wymogami ESG,
- opracować sposoby pozyskiwania i gromadzenia informacji z zakresu prawa pracy, które będą podlegały ujawnieniu w ramach raportowania ESG,
- podnosić świadomość w obszarze ESG wśród pracowników, w szczególności kadry kierowniczej, np. poprzez wewnętrzne szkolenia.

ESG a zamówienia publiczne

Wraz z wejściem w życie ustawy Prawo zamówień publicznych z 2019 roku wzrosło znaczenie ESG w zamówieniach publicznych, gdyż nowa ustawa wprowadziła **zasadę efektywności ekonomicznej** przy udzielaniu zamówień. Jej stosowanie wymusza uwzględnianie aspektów środowiskowych i społecznych już na etapie planowania postępowania o udzielenie zamówienia publicznego. Zasadzie tej nadano rangę równą pozostałym podstawowym zasadom zamówień, takim jak jawność, przejrzystość, uczciwa konkurencja i równe traktowanie wykonawców.

Anna Prigan
radca prawny,
zamówienia publiczne

Zasada efektywności ekonomicznej

Zgodnie z zasadą efektywności ekonomicznej zamawiający udziela zamówienia w sposób zapewniający uzyskanie najlepszych efektów zamówienia – w tym społecznych, środowiskowych oraz gospodarczych, o ile którykolwiek z tych efektów jest możliwy do uzyskania w danym zamówieniu – w stosunku do poniesionych nakładów. Zamawiający są zatem zobligowani do wybierania rozwiązań najbardziej efektywnych w dłuższym okresie, a realizacja tego postulatu jest zapewniona poprzez większy nacisk na etap planowania postępowania, a następnie rozliczania efektów zrealizowanej umowy o zamówienie publiczne w drodze raportu z realizacji zamówienia.

Już na etapie planowania postępowania zamawiający muszą rozważyć możliwość uwzględnienia aspektów społecznych, środowiskowych lub innowacyjnych zamówienia. Jest to obowiązkowy element analizy potrzeb i wymagań dokonywanej przez zamawiającego publicznego obowiązkowo w każdym postępowaniu o udzielenie zamówienia o wartości równej lub przekraczającej progi unijne. Analiza potrzeb i wymagań jest sformalizowanym etapem przygotowania postępowania. Jej efektem jest wytworzony przez zamawiającego dokument, z którego wynika przebieg procesu myślowego prowadzącego do określenia przedmiotu zamówienia. Ponadto w celu lepszego przygotowania postępowania zamawiający może przeprowadzić wstępne konsultacje rynkowe z wykonawcami, a w ich ramach również uzyskać wiedzę o rynku, w tym o jego istotnych aspektach z punktu widzenia ESG.

Cele zamówień przemysłanych

Podstawowym celem efektywności ekonomicznej jest oczywiście zapewnienie możliwie najlepszej jakości dostaw, usług oraz robót budowlanych, w ramach budżetu, jakim dysponuje zamawiający. Poza wskazanym wyżej planowaniem zamówienia i raportowaniem o wykonanym zamówieniu, cel ten wspierają

przepisy określające zasady ustalania kryteriów udziału w postępowaniu oraz kryteriów oceny ofert, które określane są nie tylko przez pryzmat ceny, ale również w oparciu o kryteria jakościowe. Kryteria jakościowe to nie tylko te powiązane z technicznymi aspektami przedmiotu zamówienia, ale również odnoszące się do aspektów społecznych, potrzeb osób niepełnosprawnych, aspektów środowiskowych, w tym efektywności energetycznej.

Zamówienia zastrzeżone

Zasada efektywności ekonomicznej oznacza też oczekiwanie od zamawiających, by dążyli do uzyskania najlepszych efektów zamówienia, w tym efektów społecznych, środowiskowych oraz gospodarczych. Zatem efektywność ekonomiczna nie odnosi się wyłącznie do aspektów finansowych. Najlepsze efekty społeczne mogą być w szczególności wynikiem powierzenia realizacji zamówienia wykonawcy, który ma status zakładu pracy chronionej, lub podobnej jednostce, której celem jest społeczna i zawodowa integracja osób społecznie marginalizowanych: osób niepełnosprawnych, bezrobotnych, bezdomnych czy też pozbawionych wolności.

Art. 94 p.z.p. szczegółowo określa cele jednostek zajmujących się integracją osób marginalizowanych społecznie i wskazuje, że zamawiający może ograniczyć dostęp do udziału w postępowaniu o udzielenie zamówienia publicznego wyłącznie dla takich jednostek. Przepis ten wdraża art. 20 dyrektywy 2014/24/UE, zgodnie z którym państwa członkowskie mogą zastrzec prawo udziału w postępowaniach do wykonawców, których głównym celem jest społeczna i zawodowa integracja osób niepełnosprawnych lub osób defaworyzowanych, lub przewidzieć możliwość realizacji takich zamówień w ramach programów zatrudnienia chronionego, jeśli co najmniej 30% osób zatrudnionych przez wykonawców stanowią pracownicy niepełnosprawni lub defaworyzowani.

Uzasadnieniem udzielania zamówień zastrzeżonych dla podmiotów prowadzących tego typu działalność jest również fakt, że mogą one nie być w stanie uzyskać zamówień w zwykłych warunkach konkurencji. Nadanie zamówieniu charakteru zastrzeżonego stanowi uprawnienie zamawiającego, który nie musi uzasadniać swojej decyzji. Zamawiający żąda w takim przypadku od wykonawcy dokumentów lub oświadczeń potwierdzających spełnianie wymogów społecznych postawionych przez zamawiającego.

Warto podkreślić, że w przypadku zamówień zastrzeżonych zasada progu 30% zatrudnienia pracowników niepełnosprawnych lub defaworyzowanych dotyczy zarówno każdego członka konsorcjum, jak i podmiotu udostępniającego potencjał. Zatem możliwość łączenia potencjałów jest w tym przypadku ograniczona wyłącznie do podmiotów posiadających zastrzeżone przez zamawiającego kompetencje społeczne.

Jakość i najlepsze efekty

Jak wskazano, urzeczywistnienie celów ESG prowadzonych postępowań wymaga dobrego planowania. Kluczowe jest:

- prawidłowe określenie warunków udziału w postępowaniu, z precyzyjnym określeniem stawianych wykonawcom warunków, w tym wymagań środowiskowych i społecznych,
- opisanie przedmiotu zamówienia,
- określenie takich kryteriów oceny ofert, które doprowadzą do wyboru najefektywniejszej ekonomicznie oferty.

W odniesieniu do warunków w zakresie zdolności technicznej lub zawodowej zamawiający może wymagać od wykonawców spełniania norm zarządzania jakością oraz wdrożenia systemów lub norm zarządzania środowiskowego. Zamawiający weryfikuje te wymogi w oparciu o określone środki dowodowe.

Ponadto w przypadku zamówień przeznaczonych do użytku osób fizycznych opis przedmiotu zamówienia sporządza się z uwzględnieniem wymagań w zakresie dostępności dla osób z niepełnosprawnością. Zamówienia publiczne realizują zatem zasadę dostępności, rozumianej zgodnie z art. 9 Konwencji ONZ o prawach osób niepełnosprawnych jako umożliwienie osobom niepełnosprawnym pełnego uczestnictwa w każdej sferze życia, w sposób maksymalnie samodzielny, na równi z innymi obywatelami.

Zasadą jest, że opis przedmiotu zamówienia powinien godzić rozwiązania realizujące potrzeby tak osób z niepełnosprawnością, jak i wszystkich innych użytkowników. Projektowanie obiektów budowlanych powinno być zatem uniwersalne, uwzględniające różnorodność potrzeb i równość szans, tak by wszyscy mogli brać udział we wszelkich sferach życia. Propozycje sposobów realizacji tych postulatów propaguje Urząd Zamówień Publicznych, który na swojej stronie internetowej udostępnia wskazówki, jak zrealizować zasadę dostępności we wszystkich rodzajach zamówień, oraz przykładowe postanowienia specyfikacji warunków zamówienia.

Zamówienia zielone

Zasada wdrażania zielonych zamówień publicznych (ang. *green public procurement*, GPP) oznacza dążenie do zamawiania towarów, usług i robót budowlanych, których oddziaływanie na środowisko w trakcie ich cyklu życia jest mniejsze w porównaniu do typowo zamawianych towarów, usług i robót budowlanych o identycznym przeznaczeniu. Przykładowo chodzi o zamawianie produktów o niskim zużyciu energii, o niskiej emisji CO₂, o mniejszej ilości substancji niebezpiecznych w produktach, a w konsekwencji o mniejszych kosztach funkcjonowania oraz łatwiejszej utylizacji po ich całkowitym zużyciu.

W polskich zamówieniach publicznych wdrożenie zielonych zamówień, poza wspomnianym wyżej planowaniem, ma miejsce w drodze opisanie przedmiotu zamówienia z uwzględnieniem wymagań dotyczących wydajności lub funkcjonalności, wymagań dotyczących cech materiału, produktu lub usługi oraz z odniesieniem do norm i ocen technicznych. Zamawiający może wymagać między innymi określonych cech przedmiotu zamówienia związanych z poziomem oddziaływania na środowisko i klimat, opakowaniem, oznakowaniem, etykietą, procesem i metodą produkcji, poziomem jakości, wydajnością, bezpieczeństwem, metodami i technikami budowy.

Ponadto realizacja zamówień na rzecz jednostek samorządu publicznego, które udzielają zamówień publicznych w ramach realizacji swoich zadań publicznych, musi się odbywać z wykorzystaniem pojazdów elektrycznych lub pojazdów napędzanych gazem ziemnym. Kupując nowe środki transportowe, wszyscy zamawiający muszą natomiast część środków przeznaczyć na pojazdy ekologiczne: zero- i niskoemisyjne, czyli elektryczne i wodorowe.

ESG a sektor budownictwa

Dotychczasowe unijne rozporządzenie o wyrobach budowlanych z 2011 r. okazało się nieskuteczne i nieprzystające do coraz większych wyzwań transformacji gospodarczej w obliczu postępujących zmian klimatycznych. Nowe przepisy mają przyspieszyć przemianę sektora budownictwa w branżę o wyższym stopniu cyrkularności. W tym celu wymogi środowiskowe staną się elementem kryteriów zharmonizowanych norm technicznych, które będą musiały spełniać wyroby budowlane na wspólnym rynku.

dr Radosław Wiśniewski
adwokat, nieruchomości

Sektor budownictwa jest jednym z głównych źródeł zanieczyszczenia i emisji CO₂ w Europie. Z tego względu w przyjętych założeniach transformacji unijnej gospodarki branża budowlana jest jednym z głównych obszarów zainteresowania. Aby stała się ona środowiskowo zrównoważona, powinien się znacznie zwiększyć stopień jej cyrkularności, co z kolei wymaga istotnych zmian na rynku wyrobów budowlanych. Należy zredefiniować wymogi techniczne stawiane wyrobom budowlanym wprowadzanym na wspólny rynek i wprowadzić zasady ponownego wykorzystania już istniejących wyrobów budowlanych.

Postępujące zmiany klimatyczne sprawiły, że dotychczasowe rozporządzenie o wyrobach budowlanych⁹, obowiązujące od 1 lipca 2013 r., okazało się niewystarczające i nieaktualne wobec wyzwań i coraz śmielej formułowanych w Europie celów transformacji gospodarczej. Dlatego w 2019 r. Komisja Europejska rozpoczęła prace przygotowawcze nad nowym rozporządzeniem o wyrobach budowlanych, którego zawartość korespondowałaby z wymogami gospodarki obiegu zamkniętego i innymi celami Europejskiego Zielonego Ładu.

Nowe wymogi na wspólnym rynku wyrobów budowlanych

W przygotowanym w 2022 r. przez Komisję projekcie nowego rozporządzenia położono akcent na ujednoczenie i uproszczenie procedury normalizacji wymogów technicznych stawianych nowym i używanym wyrobom budowlanym. Proces ten powinien uwzględniać najistotniejsze wymogi z punktu widzenia zielonej transformacji. Głównym problemem na gruncie obecnie obowiązującego rozporządzenia są bowiem długotrwałe procesy normalizacyjne i wynikające z nich istotne braki zharmonizowanych norm ogólnoeuropejskich dotyczących wyrobów budowlanych, co wpływa na niską efektywność aktualnego rozporządzenia. Aby zdynamizować procesy normalizacyjne, Komisja chciałaby móc wyznaczać ogólnoeuropejskim organizacjom technicznym terminy na przyjęcie poszczególnych norm. W razie przekroczenia tych

⁹ Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 305/2011 z dnia 9 marca 2011 r. ustanawiające zharmonizowane warunki wprowadzania do obrotu wyrobów budowlanych i uchylające dyrektywę Rady 89/106/WE.

terminów Komisja mogłaby samodzielnie wprowadzać i akceptować normy techniczne za pośrednictwem aktów delegowanych.

W nowym projekcie rozporządzenia doprecyzowuje się również zasady stosowania oznaczenia CE, które obecnie w przypadku wyrobów budowlanych oznacza, że dla danego produktu wydano deklarację właściwości użytkowych, a nie – jak to ma miejsce w innych sektorach – deklarację zgodności. Nowe rozporządzenie miałyby również wprowadzać obowiązek wydawania deklaracji zgodności dla wyrobów budowlanych. Proponuje się również wprowadzenie zasad stosowania oznaczenia CE w stosunku do wyrobów budowlanych używanych lub trafiających na wspólny rynek z państw trzecich.

Komisja zaproponowała również rozszerzenie zakresu projektu tzw. rozporządzenia o ekoprojekcie na wyroby budowlane, które powinny spełniać cztery wymogi techniczne, tj. powinny być trwałe, nadawać się do ponownego zastosowania, podlegać naprawom i być łatwowytwarzalne. Co więcej, Komisja wskazała na potrzebę stosowania nowego rozporządzenia także do usług i prac w sektorze budownictwa, tj. do usług projektowych i prac budowlanych.

W celu monitorowania stopnia cyrkularności sektora budownictwa zaproponowano wprowadzenie cyfrowych paszportów wyrobów budowlanych wraz z centralną bazą danych ich stosowania, zużycia i ponownego zastosowania.

Przebieg prac legislacyjnych

W maju 2023 r. Komisja Rynku Wewnętrznego i Praw Konsumenta Parlamentu Europejskiego przedstawiła raport, w którym zaproponowała zmiany do projektu Komisji Europejskiej. W lipcu 2023 r. poprawki te zostały przyjęte przez Parlament Europejski. Dotyczą one przede wszystkim usunięcia z projektu Komisji Europejskiej propozycji odnoszących się do rozszerzenia zakresu stosowania nowego rozporządzenia do usług i prac w sektorze budownictwa, a także ograniczenia nowych wymogów i obowiązków w stosunku do małych i średnich przedsiębiorstw.

W swoim stanowisku Parlament wyraża obawę, że nadmierne uregulowanie może prowadzić do uciążliwej biurokracji utrudniającej swobodny przepływ wyrobów budowlanych na wspólnym rynku. W tym zakresie Parlament zwraca uwagę, że krajowe organy powinny zachować pewien zakres swobody w formułowaniu nowych wymogów technicznych wobec wyrobów budowlanych. Poszczególne państwa członkowskie i ich organy mają bowiem najlepsze rozeznanie, czy uczestnicy danego krajowego rynku wyrobów budowlanych, w szczególności małe i średnie przedsiębiorstwa, sprostają nowym wymogom. Co istotne, Parlament postuluje ostrożne rozszerzanie kompetencji Komisji Europejskiej w zakresie możliwości wprowadzania zharmonizowanych norm

technicznych za pośrednictwem aktów delegowanych. W ocenie Parlamentu tego rodzaju uprawnienie może – wobec braku odpowiednich kompetencji technicznych w Komisji – przynieść odwrotny skutek i prowadzić do jeszcze większego wydłużenia procesów normalizacyjnych albo do przyjmowania tych norm w pośpiechu i bez należytej rozwagi i analizy technicznej.

Z kolei Rada Unii Europejskiej swoje stanowisko zaprezentowała pod koniec czerwca 2023 r. Rada co do zasady popiera projekt Komisji Europejskiej, ale zwraca uwagę, że trzeba go doprecyzować, w szczególności w zakresie cyfrowego paszportu oraz bazy danych wyrobów budowlanych, a także dostosować do obecnych i planowanych przepisów UE z zakresu zielonej transformacji.

Pod koniec 2023 r. zakończyły się rozmowy trójstronne przedstawicieli Komisji Europejskiej, Parlamentu i Rady, którzy osiągnęli porozumienie co do treści projektu rozporządzenia. W wynegocjowanej wersji projektu przyjęto szereg działań wspierających małe i średnie przedsiębiorstwa we wdrażaniu nowych wymogów stawianych wyrobom budowlanym. W tym zakresie w analizie i ocenie aktualnych potrzeb rynku Komisję ma wspierać specjalnie powołana grupa ekspertów. Komisja miałaby również zapewnić specjalne oprogramowanie pozwalające producentom obliczać stopień zrównoważenia środowiskowego wyrobów budowlanych przy uwzględnieniu cyklu życia danego wyrobu. Pozwoliłoby to producentom łatwo i szybko dostosowywać się do przyjmowanych norm technicznych. W wyniku rozmów trójstronnych ustalono, że okres przejściowy dotyczący pełnego stosowania nowego rozporządzenia ostatecznie powinien wynosić 15 lat (wcześniej proponowano 22 lata i 10 lat).

10 kwietnia 2024 r. Parlament Europejski w pierwszym czytaniu przyjął projekt rozporządzenia wypracowany w ramach rozmów trójstronnych. Projekt ten będzie podlegał dalszym pracom legislacyjnym w Radzie.

Podsumowanie

Dotychczasowy przebieg procedury legislacyjnej wskazuje, że Komisja Europejska i Rada kładą nacisk na ambitne cele transformacji sektora budownictwa, podczas gdy Parlament Europejski zwraca uwagę na konieczność uwzględnienia różnego stopnia przemian gospodarczych w poszczególnych państwach członkowskich oraz ryzyka negatywnego wpływu, jaki wysokie wymogi techniczne stawiane wyrobom budowlanym mogły mieć na małe i średnie przedsiębiorstwa. Wydaje się, że przewidziany w projekcie szereg działań wspierających sektor MŚP, a także długi okres przejściowy do momentu rozpoczęcia pełnego stosowania nowego rozporządzenia powinien pozwolić poszczególnym uczestnikom rynku wyrobów budowlanych na dostosowanie się do oczekiwanych i – co najbardziej istotne – koniecznych zmian z zakresu zielonej transformacji.

ESG a prawo energetyczne

Energetyka bezpośrednio wiąże się z celami zrównoważonego rozwoju określonymi w Agendzie 2030:

Rafał Pytko
energetyka

- **cel 7 (czysta i dostępna energia):** dostęp do czystej energii w odpowiedniej ilości jest uznawany za wyznacznik krajów z rozwiniętą gospodarką; dążenie do osiągnięcia tego celu staje się szczególnie istotnym wyzwaniem w dobie znacznych wzrostów cen energii elektrycznej w Europie i na świecie, wynikających z wojny i zaburzeń w łańcuchach dostaw,
- **cel 8 (wzrost gospodarczy i godna praca):** w dobie postępującej elektryfikacji procesów produkcyjnych oraz transportu gwarantowany dostęp do przystępnej cenowo energii jest niezbędny do dalszego wzrostu gospodarczego i ochrony miejsc pracy,
- **cel 11 (zrównoważone miasta i społeczności):** istotny ze względu na uzależnienie miast od dostępu do energii elektrycznej i ciepłej.

W Polsce wytwarzanie energii elektrycznej i ciepłej w przeważającej większości (73% energii elektrycznej i jeszcze więcej energii ciepłej) wiąże się z emisją gazów cieplarnianych. Z tego powodu korzystanie z energii jeszcze przez długie lata będzie wiązać się z ogromnymi wyzwaniami dotyczącymi transformacji energetycznej i konieczności ciągłego zmniejszania wpływu sektora energetycznego na środowisko i klimat.

Ryzyka wynikające z braku dostosowania działalności do wyzwań środowiskowych

- **Wzrost kosztów prowadzenia działalności:** nieuchronnie rosnące koszty uprawnień emisyjnych w ramach systemu EU ETS już teraz powodują bezprecedensowe wzrosty cen energii elektrycznej produkowanej w starych elektrowniach węglowych.
- Zapowiadane **wprowadzenie badania śladu węglowego** w kontekście wdrażanego cła węglowego (*Carbon Border Adjustment Mechanism, CBAM*) będzie wymuszać zmniejszanie emisyjności w całym łańcuchu produkcji. Brak dostosowania procesów produkcyjnych do korzystania z rozwiązań wykorzystujących coraz mniej emisyjne technologie będzie wiązał się z nieuchronną utratą konkurencyjności.
- Wraz ze **wzrostem świadomości klientów** na temat wyzwań środowiskowych i klimatycznych brak działań firm w celu redukcji emisyjności w procesach produkcyjnych będzie stwarzać coraz większe zagrożenie dla reputacji spółki. Już obecnie nierzadko zdarzają się protesty przeciwko działalności firm szczególnie negatywnie wpływających na środowisko (blokowanie elektrowni, zawieszanie krytycznych transparentów, blokowanie dróg). Brak dostosowania funkcjonowania firm do oczekiwań społeczności,

- szczególnie oczekiwań opartych na wiedzy naukowej, będzie nieuchronnie nasilać społeczne konflikty i utrudni prowadzenie działalności.
- Brak współdziałania firm z lokalnymi społecznościami może również powodować **opór pobliskich mieszkańców** (postawa popularnie nazywana *NIMBY – Not In My Back Yard*). Postawy takie, niejednokrotnie motywowane emocjonalnymi pobudkami wynikającymi z braku odpowiedniej wiedzy, mogą wręcz uniemożliwić prowadzenie określonych inwestycji czy działanie poszczególnych zakładów produkcyjnych. Z tego względu już obecnie ma znaczenie (a jeszcze większe będzie mieć w przyszłości) odpowiednie informowanie mieszkańców obszarów nieodległych od budowanych i działających zakładów o korzystnym wpływie inwestycji na lokalną gospodarkę, braku negatywnego oddziaływania inwestycji oraz o podejmowanych działaniach mitygujących.

Potencjalne działania

Najrozsądniejszą oraz powszechnie już występującą odpowiedzią na wyzwania wynikające ze zmieniającej się rzeczywistości energetycznej jest wśród firm **trend instalacji własnych odnawialnych źródeł energii i dążenie do wykorzystania w 100% energii odnawialnej**. Korzystne rozwiązania regulacyjne, a także spadające ceny OZE powodują, że rozwiązanie takie pozwala w bardzo krótkim czasie zamortyzować inwestycję oraz osiągnąć znaczne oszczędności na rachunkach za energię elektryczną i ciepło.

Warto zaznaczyć, że możliwość korzystania z odnawialnej energii nie jest zarezerwowana dla podmiotów, które mogą zainstalować źródło OZE na swoim terenie lub dachu budynku. Coraz więcej firm oferuje sprzedaż w 100% odnawialnej energii za pomocą **kontraktów typu PPA** – bezpośredniego nabycia odnawialnej energii od jej wytwórcy. Na rynku częste są również oferty leasingu instalacji OZE, co pozwoli skorzystać z tych rozwiązań firmom, które nie mają odpowiednio dużych wolnych środków finansowych.

Korzystanie z odnawialnej energii jest również bardzo korzystne dla reputacji firm, które chętnie informują np., że korzystają w 100% z odnawialnej energii. Podobnie korzystne dla reputacji firmy jako podmiotu zaangażowanego w ochronę klimatu i środowiska może być **korzystanie z bezemisyjnej floty samochodowej** czy **umożliwienie klientom ładowania samochodów elektrycznych**. Istotna jest także **optymalizacja procesów pod kątem wykorzystania energii**.

Ze względu na bardzo intensywnie zmieniające się otoczenie prawne firmy powinny **na bieżąco monitorować zmieniające się regulacji zarówno na poziomie krajowym, jak i unijnym**. Monitoring ten może wymagać dogłębnej znajomości procesów tworzenia prawa, stąd też przedsiębiorstwa

powinny rozważyć skorzystanie z usług profesjonalnie świadczonych przez kancelarie prawne.

Istotnym elementem jest również edukacja i szkolenia pracowników – działania związane ze zrównoważonym rozwojem dotyczą przekrojowo bardzo zróżnicowanych aspektów działania przedsiębiorstw, konieczne będzie więc szkolenie pracowników i zwiększanie ich świadomości na temat złożonego wpływu funkcjonowania przedsiębiorstw na środowisko.

Podsumowanie

Obszary działania przedsiębiorstw związane z zagadnieniami energetycznymi ze względu na wysokie emisje pochodzące z produkcji energii będą w znacznym stopniu poddawane analizie z punktu widzenia ESG. Korzystanie w jak największym stopniu z energii z odnawialnych źródeł, w tym z autoprodukcji energii z OZE na własne potrzeby, pozwala znacząco zmniejszyć swój negatywny wpływ i oddziaływanie na środowisko.

Ceny energii sprzedawanej przez główne grupy energetyczne uzależnione są od wahań cen na rynkach paliw. Z tego powodu brak dywersyfikacji źródeł wytwórczych może prowadzić do narażenia na niespodziewane wzrosty rachunków za energię. Własne źródła wytwórcze oraz technologie magazynowania energii pozwalają nie tylko w znacznym stopniu kontrolować wysokość rachunków, ale zabezpieczają również przed niespodziewanymi awariami sieci, które, powodując nagłe utraty zasilania maszyn, mogą powodować znaczne straty finansowe.

ESG i M&A: czy już widać związek?

W obliczu rosnących oczekiwań ustawodawcy – ale także konsumentów, kontrahentów, pracowników, inwestorów czy organizacji pozarządowych – wszystkie spółki, które chcą pozostać atrakcyjne na rynku fuzji i przejęć, powinny uwzględniać w swojej działalności kwestie związane z ESG, tj. ochroną środowiska, polityką społeczną i ładem korporacyjnym.

Aleksandra Drożdż
advokat, transakcje
i prawo korporacyjne

W ostatnich latach kwestie te mają w praktyce coraz większy wpływ na transakcje fuzji i przejęć – nie tylko jeśli chodzi o kryteria wyboru targetów, due diligence, dokumentację transakcyjną, wycenę spółek czy finansowanie, ale również integrację potransakcyjną. Ten megatrend dobrze pokazało jedno z najnowszych badań przeprowadzonych na rynku europejskim¹⁰.

W badaniu tym niemal połowa ankietowanych (41%) wskazała, że ich ostatnia transakcja była motywowana czynnikami ESG, a ponad połowa ankietowanych (56%) – że mieli świadomość czynników ESG, ale nie był to kluczowy powód transakcji. Jedynie niewielka garstka (3%) ankietowanych stwierdziła, że czynniki ESG nie były przy transakcji istotne. Dla uzupełnienia tego obrazu warto dodać, że ponad połowa ankietowanych uważa, że znaczenie czynników ESG w kontekście transakcji wzrosło w ciągu ostatnich 12 miesięcy wzrosło (58%), a jedna czwarta – że wzrosło istotnie (24%). Wyniki badania są spójne z naszym doświadczeniem ostatnich miesięcy, w szczególności jest chodzi o doradztwo na rzecz spółek publicznych lub funduszy *private equity*. Coraz częściej obserwujemy kwestie związane ze zrównoważonym rozwojem nie tylko za kulisami danego projektu, ale również w komunikatach prasowych publikowanych na ich temat.

Wprowadzenie nowych obowiązków regulacyjnych – zmiany na rynku transakcji

Dlaczego kwestie ESG są tak istotne w fuzjach i przejęciach? Ankietowani wskazują przede wszystkim wymogi regulacyjne (55%), a w dalszej kolejności: reputację (38%), obowiązek moralny (37%), presję ze strony inwestorów (31%), zarządzanie ryzykiem (29%), a także presję ze strony pracowników (10%). Rzeczywiście, w projektach due diligence wymogi regulacyjne powiązane z ESG są uwzględniane w większym niż dotychczas zakresie, w szczególności w ramach badania korporacyjnego (np. polityka ładu korporacyjnego), środowiskowego (np. gospodarka obiegu zamkniętego), pracowniczego (np. polityka antydyskryminacja, antymobbingowa), ochrony konkurencji i konsumenta (np. ryzyko greenwashingu) i compliance (np. polityka antykorupcyjna, sankcyjna,

¹⁰ Temperature's Rising: The growing importance of ESG to EMEA M&A, SS&C Intralinks, Mergermarket, 2022

whistleblowing, AML/KYC). Szczegółowy zakres badania zależy oczywiście w dużej mierze od przedmiotu działalności danej spółki, ale również od wymagań inwestora (pośrednio również podmiotu finansującego transakcję), które niewątpliwie wzrosły w ostatnich latach.

Przeprowadzenie badania w obszarze ESG – nowy standard

Istotna część respondentów przyznała, że zrezygnowała z transakcji ze względu na czynniki ESG (41%). Zdecydowana większość ankietowanych (65%) potwierdza, że *ESG due diligence* jest standardową praktyką przy każdej transakcji, a pozostali (31%) wskazali, że jest czasami przeprowadzane. Na dodatek niemal w połowie przypadków (46%) badanie takie jest szeroko zakrojone i obejmuje całe łańcuchy dostaw spółek; w przypadku respondentów z branży *private equity* ten odsetek wzrasta do dwóch trzecich (65%). Niemniej konsensus co do standardowego zakresu *ESG due diligence* dopiero się kształtuje, a spółki nie zawsze są w stanie dostarczyć wysokiej jakości dane lub dokumentację w tym obszarze analizy, co stanowi jedną z największych przeszkód dla przeprowadzenia badania. Na ten moment jako prawnicy skupiamy się oczywiście na głównym z powyższych czynników, to jest na wymogach regulacyjnych. Ale spoglądamy też na ESG z nowej, nieco szerszej perspektywy, mając na uwadze coraz wyżej podnoszoną poprzeczkę w zakresie zgodności – i to nie tylko wobec spółek, na których bezpośrednio spoczywają obowiązki w obszarze ESG.

Wdrożenie zasad zrównoważonego rozwoju – potencjalne korzyści

Respondenci niemal jednogłośnie (85%) wskazują, że wysoka ocena ESG zwiększa wartość spółki. Wynika to z wielu aspektów, przede wszystkim z możliwości uzyskania pomocy publicznej (55%), wzmocnienia marki (52%), ograniczenia ryzyk (43%), zwiększenia przychodów (21%), zwiększenia produktywności (20%) i ograniczenia kosztów (9%). Warto przypomnieć, że budowanie wartości spółki z uwzględnieniem kwestii ESG daje szansę na lepszy dostęp do kapitału i korzystniejsze warunki finansowania.

Wyniki badania wskazują, że istotna część inwestorów (41%) jest gotowa zapłacić wyższą cenę ze względu na wysoką ocenę ESG. Respondenci niemal po połowie (po 46%) wskazują na premię poniżej 10% i w przedziale 10–20%. Również w badaniu przeprowadzonym przez GPW w 2022 r. znakomita większość (81%) ankietowanych inwestorów giełdowych oceniła spółki, które wdrożyły strategię ESG, jako podmioty o niższym ryzyku¹¹. Z pewnością spółki,

11 Wpływ czynników ESG na decyzje inwestycyjne, Giełda Papierów Wartościowych w Warszawie S.A., 2022.

które wpisują się w aktualne oczekiwania związane z ideą zrównoważonego rozwoju, cieszą się szczególnym zainteresowaniem funduszy *private equity*, które coraz silniej uwzględniają czynniki ESG we własnych politykach inwestycyjnych, zwłaszcza w obliczu trendu inwestowania odpowiedzialnego społecznie (ang. *socially responsible investing*, SRI). Niewątpliwie aby uzyskać jak najatrakcyjniejszą ofertę, należy tak przygotować spółkę do sprzedaży, aby sprostała ona wyższym wymaganiom inwestorów w obszarze zrównoważonego rozwoju.

Badanie *Temperature's Rising* jednoznacznie wskazuje, że wpływ zrównoważonego rozwoju na transakcje nie jest kwestią przyszłości. Wręcz przeciwnie – już teraz jest on integralną częścią każdego procesu, co obserwujemy również w naszej praktyce transakcji i prawa korporacyjnego. Niemniej rynek nadal intensywnie się kształtuje, co oznacza, że w najbliższych latach spodziewamy się dalej idących zmian, które będą musiały być uwzględniane przez wszystkich uczestników rynku, którzy chcą funkcjonować na nim z sukcesem.

ESG a life sciences – firmy spożywcze i farmaceutyczne na celowniku regulatorów

Coraz więcej firm z sektora life sciences decyduje się na wdrożenie zasad ESG w swojej strategii działania. Choć w krótkiej perspektywie łączy się to z kosztami, to jednak długofalowy i oparty o solidne fundamenty rozwój przedsiębiorstw działających w branżach oddziałujących bezpośrednio na zdrowie człowieka (w szczególności rolno-spożywczej, a także farmaceutycznej, kosmetycznej czy też środków ochrony roślin czy nawozów) wymaga inwestycji w ten obszar. Pozytywna zmiana praktyk biznesowych nie następuje jednak niezależnie od czynników zewnętrznych: w dużej mierze jest efektem różnorodnych rozwiązań legislacyjnych, przede wszystkim na poziomie UE, obejmujących zarówno pośrednie mechanizmy oddziaływania na rynek, jak i „twarde” obowiązki nakładane na przedsiębiorców.

Firmy produkujące i sprzedające artykuły rolno-spożywcze już teraz mierzą się z wyzwaniami związanymi z wdrażaniem ESG. Zmiany w branży farmaceutycznej nadejdą w perspektywie kilku lat. Proces ten jest wymuszany nie tylko przez regulatorów, ale też przez konsumentów (a w przyszłości dołączą też do nich pacjenci), którzy chcą, żeby produkty były zdrowe, tanie, a przy tym produkowane w zrównoważony i etyczny sposób. To spore wymagania, dlatego firmy powinny już teraz przygotowywać się do nadchodzących zmian.

Nadchodzące zmiany regulacyjne i potencjalne działania firm

W opublikowanej w maju 2020 r. strategii „Od pola do stołu” Komisja Europejska wyznaczyła ambitny cel, jakim jest budowa sprawiedliwego, zdrowego, przyjaznego dla środowiska i odpornego na kryzysy systemu żywnościowego. Pociąga to za sobą konieczność wprowadzenia kompleksowych zmian regulacji w obszarze prawa żywnościowego. Nieodzownie wiążą się one z nowymi obowiązkami dla firm działających w tym obszarze.

Już procedowana jest zmiana rozporządzenia 1169/2011 o przekazywaniu konsumentom informacji na temat żywności. Celem nowelizacji jest udoskonalenie informacji na etykietach m.in. poprzez:

- wprowadzenie znormalizowanego obowiązkowego etykietowania dotyczącego wartości odżywczej na przodzie opakowania,
- poszerzenie zakresu obowiązkowych informacji o pochodzeniu w odniesieniu do niektórych produktów,
- dokonanie przeglądu przepisów dotyczących oznaczeń dat przydatności do spożycia.

Joanna Krakowiak
radca prawny, *life sciences*
i ochrona zdrowia

Marcin Rytel
adwokat, *life sciences*
i ochrona zdrowia

Szeroko dyskutowany jest również pakiet legislacyjny dotyczący dobrostanu zwierząt hodowlanych, który ma objąć m.in. nowe zasady ich transportu. Komisja Europejska planuje przede wszystkim skrócić maksymalny czas przewozu i zakazać transportu w temperaturach przekraczających 30°C. Wreszcie ograniczenia dla sektora spożywczego będą dotyczyć warstwy komunikacji z konsumentami. Procedowana przez Komisję dyrektywa Green Claims ma na celu wprowadzenie nowych, czytelnych kryteriów oceny kierowanych do konsumentów oświadczeń związanych z ochroną środowiska, a w konsekwencji przeciwdziałanie zjawisku greenwashingu.

Prócz zaostrzania wymagań wobec procesów produkcyjnych i produktów oferowanych na rynku wspólnotowym, wdrażane są także pośrednie mechanizmy oddziaływania na rynek. W szczególności warto wspomnieć o premiovaniu podejmowanych przez rolników działań proekologicznych w ramach dopłat bezpośrednich czy też o ograniczeniach możliwości sprzedażowych nakładanych na producentów tzw. niezdrowej żywności. Prawodawca unijny posługuje się także instrumentarium *soft law*, którego przykładem jest Kodeks postępowania UE dotyczący odpowiedzialnych praktyk w zakresie biznesu i marketingu w sektorze spożywczym. Przedsiębiorcy mogą dobrowolnie zobowiązać się do działań zgodnych ze wskazanymi w Kodeksie celami, a potem złożyć raport z tego, co udało im się zrealizować. Tego rodzaju sprawozdania już teraz publikuje m.in. firma Wedel.

W dalszej perspektywie rozwiązania legislacyjne ukierunkowane na zagwarantowanie zrównoważenia środowiskowego dotkną także branży farmaceutycznej. Chodzi przede wszystkim o zawarte w pakiecie farmaceutycznym propozycje zmian w przepisach regulujących wymogi związane z wpływem leków na środowisko. Obejmą one w szczególności rozszerzenie obowiązku sporządzenia raportu z przeprowadzenia oceny ryzyka dla środowiska naturalnego, dołączanego jako załącznik do wniosku o wydanie pozwolenia na dopuszczenie produktu leczniczego do obrotu. Aktualnie tego rodzaju ocena przeprowadzana jest bowiem jedynie w wąskim zakresie. Wchodzące w skład pakietu rozporządzenie określi także szczególne zasady sporządzania oceny ryzyka dla środowiska naturalnego w przypadku produktów leczniczych zawierających GMO lub składających się z takich organizmów.

Ryzyka

Ponieważ wskazane wyżej „twarde” regulacje rynku żywnościowego są w dalszym ciągu procedowane, nie sposób na ten moment z całą pewnością określić, jakie dokładnie konsekwencje będą wiązały się z ich naruszeniem. Bazując na przedstawionych dotychczas projektach, należy przypuszczać, że będą to kary administracyjne oraz sankcje finansowe. Przede wszystkim warto jednak mieć na uwadze, że konsumenci zwracają coraz większą uwagę na

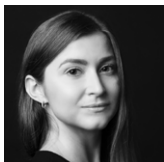
prozdrowotny charakter nabywanych produktów oraz etyczny i przyjazny dla środowiska sposób ich wytwarzania. Deklarowane oczekiwania w tym zakresie mają zaś przełożenie na konkretne decyzje zakupowe, a tym samym na przychodowość poszczególnych firm z sektora. Podstawowym skutkiem zaniedbań w zakresie wdrażania ESG będą zatem w dalszej perspektywie niekorzystne wyniki finansowe przedsiębiorcy.

Jeśli chodzi natomiast o regulacje, które po wejściu w życie zmian projektowanych w ramach pakietu farmaceutycznego znajdą zastosowanie do firm farmaceutycznych, to wykonanie rozszerzonych obowiązków przeprowadzenia oceny ryzyka dla środowiska naturalnego będzie oceniane w ramach procedury wydawania pozwolenia na dopuszczenie produktu leczniczego do obrotu. W związku z tym ich niedopełnienie będzie mogło skutkować odmową wydania pozwolenia, a w przypadku wydania pozwolenia warunkowego – jego cofnięciem.

Podsumowanie

Prace legislacyjne prowadzone na poziomie unijnym jednoznacznie wskazują, że w niedalekiej przyszłości firmy z szeroko rozumianego sektora life sciences czeka istotny wzrost liczby regulacji prawnych z zakresu ESG. W tym momencie koncentrują się one co prawda przede wszystkim na zagadnieniach związanych z problematyką zrównoważenia środowiskowego, jednak przypuszczalnie już wkrótce obejmą także kwestie społecznej i zarządczej odpowiedzialności. Istotne jest zatem, aby firmy prowadziły stały monitoring inicjatyw legislacyjnych i zawczasu uruchomiły procesy służące stosownej modyfikacji działalności, w szczególności w zakresie procesów produkcyjnych, zakupowych oraz działalności marketingowej. Droga do osiągnięcia celów zrównoważonego rozwoju może być indywidualna i dostosowana do aktualnych potrzeb i możliwości przedsiębiorstwa, a nie jedynie wymuszona przez unijnego lub krajowego regulatora.

Autorzy

Weronika Nalbert
adwokat, ochrona konkurencji
i konsumentów

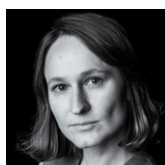
dr Anna Kulińska
pomoc publiczna, podatki

Filip Rak
adwokat, prawo karne

dr Adrianna Ogonowska
radca prawny, prawo ochrony
środowiska

Małgorzata Piekarska
adwokat, prawo ochrony środowiska

Karol Maćkowiak
prawo ochrony środowiska

dr Monika A. Górka, LL.M
radca prawny, prawo własności
intelektualnej

Lena Marcinoska-Boulangé
adwokat, prawo własności
intelektualnej

Ewa Winiarz
radca prawny, bankowość
i finansowanie projektów

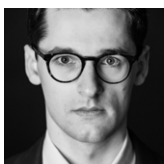
dr hab. Marcin Wujczyk
radca prawny, prawo pracy

Anna Prigan
radca prawny, zamówienia publiczne

dr Radosław Wiśniewski
adwokat, nieruchomości

Rafał Pytko
energetyka

Aleksandra Drożdż
adwokat, transakcje i prawo
korporacyjne

Joanna Krakowiak
radca prawny, *life sciences*
i ochrona zdrowia

Marcin Rytel
adwokat, *life sciences*
i ochrona zdrowia

O kancelarii Wardyński i Wspólnicy

Jesteśmy interdyscyplinarną kancelarią zrzeszającą ponad 150 prawników i prawniczek. Mamy wieloletnie doświadczenie w kompleksowej obsłudze prawnej.

Doradzamy przedsiębiorcom w obszarze ESG. Pomożemy odnaleźć się w gąszczu nowych regulacji, aby zapewnić zgodność działalności Państwa spółki z nowymi wymogami w obszarze zrównoważonego rozwoju, w tym przykładowo przygotujemy Państwa organizację do raportowania w obszarze zrównoważonego rozwoju oraz przeprowadzimy badanie *due diligence* w obszarze praw człowieka w łańcuchu dostaw i przygotujemy politykę praw człowieka lub kodeks dostawców.

Wardyński i Wspólnicy

Al. Ujazdowskie 10, 00-478 Warszawa

Tel.: 22 437 82 00, 22 537 82 00

Faks: 22 437 82 01, 22 537 82 01

E-mail warsaw@wardynski.com.pl

**WAR WSP
DYN ÓLN
SKI+ ICY•**